

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

Právnická fakulta

Katedra právních dějin

**Vznik jednotných zemědělských družstev a
jejich právní zakotvení**

Diplomová práce

Leoš Zich

Vedoucí diplomové práce:

Doc. JUDr. Ladislav Soukup, CSc.

Praha, květen 2012

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou diplomovou práci vypracoval samostatně, všechny použité prameny a literatura byly řádně citovány a práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Podpis

V Praze dne 17. května 2012

Poděkování

Děkuji panu doc. JUDr. Ladislavu Soukupovi CSc., vedoucímu mé diplomové práce, za cenné připomínky a účinnou pomoc při jejím zpracování. Zároveň děkuji panu Vojtěchu Krausovi, mému bývalému učiteli, který po mně práci průběžně četl a tím výrazně přispěl k jejímu dokončení.

Obsah

Úvod.....	3
1. Období 1945-1948	4
1.1. Košický vládní program.....	4
1.2. Nově vytvářená družstva	5
1.3. Družstevní anketa	7
1.4. Budovatelský program vlády	8
1.5. Šest zákonů Julia Ďuriše	8
1.6. Hradecký program	12
2. Od Února do přijetí zákona o jednotných zemědělských družstvech.....	15
2.1. Vládní program	15
2.2. Ústava 9. května.....	16
2.3. Po rezoluci Informačního byra	17
2.4. Zákon o ÚRD.....	18
2.5. Podzimní aktivita	20
2.6. Distribuce.....	25
2.7. Výroba, dodávky.....	27
2.8. Státní správa zemědělství.....	29
2.9. Mechanizace	30
2.10. Příprava zákona o JZD.....	32
3. Od přijetí zákona o jednotných zemědělských družstvech do konce roku 1950	35
3.1. Zákon o jednotných zemědělských družstvech	35
3.2. Nařízení.....	37
3.3. „Vzorové“ stanovy JZD.....	39
3.4. Jednací řád JZD	43
3.5. Faktická regulace zakládání JZD.....	44

3.6. IX. sjezd KSČ	46
3.7. Únorové zasedání ÚV KSČ	48
3.8. Provozní řády 1950	49
3.8.1 Měrotín – I. typ	51
3.8.2. Velehrad – II. typ	52
3.8.3. Veleň – III. typ	53
3.8.4. Václavice – IV. typ	54
3.8.5. Čečínská Potôň – IV. typ	55
3.9. Přenos kompetence ÚRD na ministerstvo zemědělství	55
4. Od začátku roku 1951 do vydání nových vzorových stanov	56
4.1. Společná živočišná výroba.....	56
4.2. Státní správa.....	57
4.3. Akce kulak	57
4.4. Nové provozní řády	58
4.5. Usnesení strany a vlády o dalším upevnění a rozvoji JZD	58
4.6. Vzorové stanovy 1953	59
Závěr	60
Prameny	62
Použitá literatura	63
FORMATION OF UNIFORM AGRICULTURAL COOPERATIVES AND THEIR LEGAL REGULATION.....	67

Úvod

V této diplomové práci se pokouším zpracovat právní úpravu jednotných zemědělských družstev v počátečním období jejich zakládání a některé související dokumenty politického, resp. politicky-programového charakteru.

První část práce je věnována období od roku 1945 do února 1948, zejména některým programovým dokumentům ministerstva zemědělství (Družstevní anketa, „Đurišovy zákony“, Hradecký program). Částečně se zde věnuji i novým typům družstev, zakládaným v té době z iniciativy ministerstva zemědělství, z nich pak zejména *zemědělským výrobním družstvům*, jež svým způsobem předznamenávala podobu pozdějších JZD.

V druhé části se zabývám obdobím od února 1948 do přijetí zákona o jednotných zemědělských družstvech. Soustřeďuji se zde především na činnost stranických a státních orgánů po vydání známé rezoluce Informačního byra v červnu 1948 a s tím související přípravou kolektivizace, resp. přípravou vydání zákona o jednotných zemědělských družstvech. V této části se věnuji také změnám v právní úpravě družstevnictví jako takového (zákon o Ústřední radě družstev), distribuce zemědělských výrobků, systému povinných dodávek, státní správy v oblasti zemědělství a konečně mechanizace zemědělství, protože tyto právní úpravy měly pro počínající kolektivizaci vesnice zásadní význam.

Období od přijetí zákona o jednotných zemědělských družstvech do konce roku 1950 je zpracováno v třetí části diplomové práce. Zde se zabývám zákonem o jednotných zemědělských družstvech samým, nařízením ministerstva zemědělství, zákon provádějícím a tzv. vzorovými stanovami a jednacím řádem JZD. Následně rozebírám některé mimoprávní normy, fakticky regulující zakládání JZD (schvalování přípravných výborů a JZD orgány KSČ). Dále zmiňuji některé teze vyhlášené na IX. sjezdu KSČ, týkající se jednotných zemědělských družstev a závěry zasedání ÚV KSČ v únoru 1950, požadující provozování společné rostlinné výroby jednotnými zemědělskými družstvy. Poměrně podrobně se následně věnuji vydání provozních řádů pro jednotlivé typy JZD, otázce jejich právní povahy a konečně obsahu jednotlivých provozních řádů. V závěru třetí části je pojednáno o přenosu kompetence Ústřední rady

družstev ve věcech JZD na ministerstvo zemědělství, resp. o faktické novelizaci zákona o Ústřední radě družstev oběžníkem ministerstva zemědělství.

V poslední, čtvrté části pouze stručně zmiňuji nejdůležitější právní předpisy a politické směrnice, ovlivňující proces kolektivizace, a to až do vydání nových vzorových stanov JZD v roce 1953.

Jádro této práce je obsaženo v části druhé a třetí, v části první a čtvrté jsem se snažil jen o jakýsi stručný nástin, potřebný pro usazení části druhé a třetí do souvislostí. Jsem si ovšem vědom, a během psaní této práce mi to bylo zřejmé stále více, že ani období 1948-1950 jsem nedokázal zpracovat vyčerpávajícím způsobem. Zcela pomíjím situaci na Slovensku, nevěnuji se ani poválečným pozemkovým reformám, částečně proto, že téma zpracoval před několika lety Zbyněk Kašpárek, na jehož diplomovou práci v této věci odkazuji¹.

Ještě k otázce terminologie: V souvislosti s JZD se v této práci zásadně snažím vyhybat používání pojmu „družstvo“, používám zkratku „JZD“ nebo zákonný pojem „jednotné zemědělské družstvo“. Jak přesvědčivě zdůvodnil Antonín Václavů², JZD s družstvem v klasickém pojetí nemá společný prakticky žádný z jeho definičních znaků. Ostatně, k zjištění, že jde o dvě naprosto rozdílné právní (a politické) koncepce, postačí letmo nahlédnout do některé „předúnorové“ práce³, zabývající se družstevním právem, a následně prolistovat např. knihu *Zemědělskodružstevní právo*⁴ od V. Fábryho...

1. Období 1945-1948

1.1. Košický vládní program

Program vlády⁵, formálně přijatý 5. 4. 1945 v Košicích, se, kromě otázek konfiskace a osídlení zemědělské půdy, okrajově věnuje i družstevnictví. V bodu V. se uvádělo, že „lid bude míti právo na tvoření dobrovolných organizací různého druhu“,

---

¹ Kašpárek, Zbyněk: Politická a právní příprava kolektivizace zemědělství v ČSR v letech 1945 – 1949. Diplomová práce, Právnická fakulta UK, Katedra právních dějin 2008.

² Václavů, Antonín: Ke sporům o zemědělské družstevnictví a kolektivizaci v Československu. VŠE, Praha 1999. s. 23-24.

³ Např. Křepelka, Karel: Základy Československého družstevního práva. Právník, Brno 1947.

⁴ Fábry, V.: Zemědělskodružstevní právo. SPN, Praha 1954.

⁵ Cituji podle http://www.svedomi.cz/dokdoby/1945_kosvlpr.htm.

mj. družstevních, „a uskutečňovat prostřednictvím těchto svá demokratická práva.“ Nemělo ovšem být připuštěno, aby do nich „pronikli zrádci národa, fašisté a jiní zjevně nebo zamaskovaní nepřátelé lidu.“ Podle X. bodu programu měla být i do družstev „ihned dosazena dočasná národní správa, dokud samo členstvo dotyčného družstva nebude mít možnost demokratickou cestou zvolit si správu novou. Dočasnou národní správu určuje příslušný národní výbor... při aktivní účasti členů družstva.“ XI. bod, týkající se pozemkové reformy, v souvislosti s přidělováním konfiskátů obsahoval možnost „z hospodářských budov a inventáře parcelovaných objektů“ organisovat „družstva pro společné používání budov a inventáře malozemědělci.“ Dvanáctý bod obsahuje úmysl vlády podporovat i družstevní formu obchodu „poskytováním peněžního úvěru a zboží a potíráním spekulace a lichvy.“ Konečně XIII. bod programu (zásobování potravinami) apeluje: „Místní národní výbory, zemědělská družstva, organizace rolníků a zemědělských dělníků necht' dbají toho, aby byla plně obdělána půda na statcích a hospodářstvích vzatých pod národní správu a aby se při polních pracích dostalo organizované, bratrské pomoci hospodářstvím, jejichž majitelé jsou v armádě, u partyzánů, v týlu nepřítele, anebo kteří padli za oběť nepřátelskému teroru.“

Tato deklarovaná podpora zemědělského družstevnictví se projevila také v dvou dekretech prezidenta republiky, upravujících tzv. pozemkovou reformu⁶. První⁷ z nich umožňoval přiděl zemědělského majetku mj. stavebním, zemědělským či jiným družstvům, složeným z oprávněných uchazečů. Podle druhého z uvedených dekretů⁸ mohla o přiděl půdy v rámci osidlování žádat také výrobní zemědělská družstva, složená z oprávněných uchazečů.

1.2. Nově vytvářená družstva

V souvislosti s tím byl z iniciativy ministerstva zemědělství na zkonfiskované půdě vytvářen nový typ družstev, zemědělská výrobní družstva (dále „ZVD“). Jejich

---

⁶ Dekrety prezidenta republiky č. 12/1945 Sb. a 28/1945 Sb.

⁷ Srv. jeho § 7 odst. 1 písm. e) a odst. 4 písm. a).

⁸ Srv. jeho § 2 odst. 1 písm. d).

stanovy vydalo⁹ ministerstvo zemědělství už 23. srpna 1945. Účelem těchto družstev mělo být *zvelebení zemědělské výroby*, podpora výdělku členů *společným obhospodařováním zemědělské půdy* a zvýšení životní úrovně členů. ZVD bylo oprávněno žádat na základě § 7 odst. 1 písm e) dekretu č. 12/1945 Sb. od Národního pozemkového fondu o přiděl půdy a potřebných budov do svého vlastnictví a toto pak společně obhospodařovat a užívat. Stanovy ZVD výslovně uváděly povinnost ZVD řídit se *státním hospodářským plánem*. Členem se mohly stát pouze osoby slovanské národnosti, jež musely být oprávněnými uchazeči ve smyslu uvedeného dekretu, pokud ZVD mělo žádat o přiděl nemovitostí. Půda ZVD měla být zásadně obhospodařována jeho členy, jimž přijetím do ZVD vznikl pracovní poměr, podléhající sociálnímu pojištění. Člen ZVD byl povinen upsat nejméně jeden závodní podíl, splatný do jednoho roku. Ve stanovách bylo upraveno i (omezené) ručení člena za závazky ZVD. Orgány ZVD byly představenstvo, dozorčí rada a valná hromada. Pro hlasování na valné hromadě bylo stanoveno pravidlo „co člen, to jeden hlas“, *bez ohledu na počet upsaných podílů*. Členská schůze nebyla podle stanov ZVD pojímána jako orgán družstva a nebyla tedy *schopna vydávati závazná usnesení*. Stanovy obsahovaly i úpravu fondů, vytvářených družstvem. Spory mezi ZVD a členem nebo členy navzájem ve věcech družstva měl řešit tzv. smírčí soud. Každá strana sporu zvolila ze členů ZVD dva smírčí soudce, ti volili předsedu smírčího soudu. Výrok smírčího soudu měl *účinky pravoplatného soudního rozsudku*. Podrobná úprava činnosti ZVD a působnosti jeho orgánů byla obsažena v *pracovním řádu*¹⁰, na nějž stanovy odkazovaly. ZVD vzniklo velice málo, podle údajů J. Suchánka jich v českých zemích bylo vytvořeno jen osmnáct¹¹.

V pohraničí byla také zakládána *horská pastevní družstva*. Jejich stanovy vydalo¹² rovněž ministerstvo zemědělství.

Novým typem družstev byla i družstva strojní, jejichž prostřednictvím mohli malí a střední zemědělci získat mechanizační prostředky. Strojní družstva byla

---

⁹ Výnosem č. j. 29989 : Prozatímní stanovy zemědělského výrobního družstva. Praha, Ministerstvo zemědělství 1945.

¹⁰ Prozatímní pracovní řád zemědělského výrobního družstva. Ministerstvo zemědělství, Praha 1945.

¹¹ Suchánek, J.: Vznik koncepce JZD. s. 25.

¹² Prozatímní stanovy pastevního družstva. Praha, Ministerstvo zemědělství 1945.

zakládána na místní a okresní úrovni¹³. Těchto družstev vzniklo v poválečné době nejvíce, ke konci roku 1947 jich bylo 2917 jen v českých zemích¹⁴.

V této době dosud zakládání a činnost družstev upravoval starý „rakouský“ družstevní zákon¹⁵, který upravoval zakládání družstev liberálním způsobem, stanovy vydávané ministerstvem zemědělství pro jednotlivé typy družstev nemohly proto mít přímou právní závaznost. Z toho důvodu uplatňovalo ministerstvo zemědělství vliv na zakládání a činnost těchto nových družstev zejména tím, že poskytování různých forem podpory těmto družstvům vázalo na dodržování podmínek, jež stanovilo¹⁶, přijetí ministerstvem vydaných stanov¹⁷, dodržování požadavku, aby stanovy družstva obsahovaly pravidlo „co člen – to jeden hlas“. Zvýhodněna byla také strojní a horská pastevní družstva, ve kterých měli převahu vlastníci půdy do 20 ha¹⁸. Takto byly ministerstvem zemědělství, slovy J. Suchánka, „postupně překonávány dřívější představy o družstevní autonomii; její chápání bylo podřizováno rodící se nové organizaci a zásadám národního hospodářství“¹⁹.

1.3. Družstevní anketa

V říjnu 1945 uspořádalo ministerstvo zemědělství tzv. družstevní anketu²⁰. V rámci ankety byl zdůrazněn požadavek mj. *demokratizace družstev* (zejm. zásada co člen, to hlas) a princip rozdělování zisku podle součinnosti člena s družstvem s preferencí drobných a středních rolníků. V otázce družstevního provozování rostlinné či živočišné výroby *anketa jen registrovala různé náměty, které došly ministerstvu zemědělství*²¹. Anketa (ministerstvo zemědělství) zejména doporučovala zakládání strojních družstev. V rámci ankety bylo počítáno s vytvořením Ústřední rady družstev,

---

¹³ Suchánek, J.: Vznik koncepce JZD. Praha, Academia 1972. s. 35.

¹⁴ Tamtéž s. 38.

¹⁵ Zákon č. 70/1873 ř. z.

¹⁶ Suchánek, J.: Vznik koncepce JZD. Praha, Academia 1972. s. 33 an.

¹⁷ Tamtéž s. 41.

¹⁸ Tamtéž s. 34 a 36.

¹⁹ Tamtéž s. 47.

²⁰ Suchánek, J.: Vznik koncepce JZD. 1972. s. 23 an. Na str. 30 J. Suchánek přímo uvádí, že prostřednictvím družstevní ankety KSČ předložila svou koncepci družstevnictví.

²¹ Tamtéž, s. 25. J. Suchánek vtipně dodává, že *dále je* (došlé náměty – pozn. LZ) *zcela správně nepropagovala, neboť by to bylo předčasné a většině rolníků nepochopitelné.* “

specializovaných svazů družstev, okresních rad družstev etc.²². Podle J. Suchánka se v této anketě poprvé objevuje myšlenka jednotných zemědělských družstev (univerzálních družstev, na úrovni okresu pak Okresních zemědělských družstev)²³.

1.4. Budovatelský program vlády

Ve vládním prohlášení²⁴, předneseném předsedou vlády Klementem Gottwaldem 8. července 1946, byl vysloven záměr v rámci dvouletého plánu „*zříditi ve všech okresech okresní strojní stanice a vybaviti je nejnütnejším počtem traktorů a velkých hospodářských strojů.*“ Současně měla být rozšířena síť *místních a obvodních strojních družstev*, jež měly být vybaveny potřebnou mechanizací. Vláda se v programu zavazovala podporovat scelování a navrhnout nový scelovací zákon, zjednodušující scelovací řízení. Měla být provedena revize první pozemkové reformy. Vyslovena byla i podpora družstevnímu hnutí, mělo být urychleno „*vydání zákona o Ústřední radě družstev a odborných svazech družstev.*“ Vláda také měla podniknout „*potřebné kroky k vypracování nového družstevního zákona*“, dosavadní zákon č. 70/1873 ř. z. byl označen jako zastaralý a nedostačující.

1.5. Šest zákonů Julia Ďuriše

V říjnu 1946 ministerstvo zemědělství připravilo návrhy osnov šesti zemědělských zákonů²⁵, a zveřejnilo jejich hlavní zásady²⁶. Návrhy zákonů byly vypracovány na základě vládního usnesení k plnění vládního programu²⁷. Tyto hlavní zásady byly pak ministerstvem prostřednictvím JSCŽ dány k diskusi zemědělcům, resp. jednotlivá sdružení JSCŽ byla ministerstvem vyzvána, aby se k těmto návrhům vyjádřila²⁸. Ministerstvu pak k návrhům docházelo mnoho rezolucí zemědělců²⁹. Tento

---

²² Tamtéž podrobně o uvažované podobě naddružstevní organizace s. 26an.

²³ Tamtéž s. 28 an.

²⁴ Stenoprotokoly: <http://www.psp.cz/eknih/1946uns/stenprot/003schuz/s003003.htm> a následující.

²⁵ Karel Kaplan v knize Až k vítězství Hradeckého programu na s. 34 ovšem uvádí, že „*tyto návrhy se připravovaly v zemědělském oddělení ÚV KSČ a na ministerstvu zemědělství.*“

²⁶ Hlavní zásady nových zákonů připravených ministerstvem zemědělství, Svoboda, Praha 1946. Jsou také otištěny v edici Podmínky pro vznik JZD 1946 jako dok č. 100.

²⁷ Kuklík, J. a kol.: Vývoj československého práva 1945-1989. s. 81.

²⁸ Kaplan, K.: Až k vítězství... s. 35.

²⁹ Několik jich je otištěno ve výše uvedené edici.

postup ministerstva zemědělství byl kritizován představiteli nekomunistických stran³⁰ a v odmítavých rezolucích jako neústavní, obcházející řádný legislativní postup, ježto osnovy nebyly projednávány po linii NF a zaslány k vyjádření ostatním ministerstvům, ale ve formě zmíněných hlavních zásad zaslány základním organizacím JSČZ. Kritizována byla i agitační forma podání zásad navrhovaných zákonů, resp. to, že nebyly zveřejněny osnovy celé, nýbrž jen účelově utvořené výtahy z nich.

Konkrétně šlo o návrhy:

1. zákona o revisi pozemkové reformy, provedené podle zákona záborového a právních předpisů jej provádějících,
2. zákona o technicko-hospodářských úpravách pozemků (scelovacího zákona – dále takto),
3. zákona o myslivosti,
4. zákona o zaknihování přídelů ze zkonfiskovaného a jiného zemědělského majetku a o zajištění úhrad za přidělený majetek,
5. zákona o zajištění zemědělského výrobního plánu a
6. zákona o úpravě dělení zemědělských podniků v pozůstalostním řízení a o zamezení drobení zemědělské půdy.

Pro téma této práce je pozoruhodná zvláště jedna pasáž hlavních zásad scelovacího zákona, podle níž § 41 odst. 9 osnovy scelovacího zákona zněl takto:³¹ „*Přímí účastníci, kteří v zájmu řádného obhospodařování svých pozemků hodlají po provedení scelování obdělávat půdu družstevně, mají nárok na přidělení náhradních pozemků v takové vzájemné rozloze /vedle sebe/, aby tvořily jeden nebo více celků.*“ Následovalo vysvětlení: „*Tato ustanovení scelovacího zákona umožní mechanizaci zemědělského podnikání a intenzivní hospodaření na scelených pozemcích i pro drobného zemědělce, tudíž i značnou úsporu pracovních sil a jejich uvolnění pro jiné účely.*“ Toto ustanovení vzbudilo jistý odpor, takže ministerstvo zemědělství už 29. 11. 1946 v úřední zprávě³² určené pro MNV a JSČZ ujišťuje, že tento odstavec z osnovy scelovacího zákona vypouští, a to „*proto, aby nebylo ani nejmenší pochybnosti o tom,*

---

³⁰ Např. záznamy projevů Karla Feierabenda a Stanislava Broje, obsažené ve zmíněné edici Podmínky pro vznik JZD 1946 – dok. č. 116, 120 a 121.

³¹ Podmínky pro vznik JZD 1946. s. 236.

³² Podmínky pro vznik JZD 1946. Dok. č. 114. s. 282.

že nemínil zakládat kolchozy a že zde šlo jenom o dobře miněnou snahu vyhověti těm rolníkům, kteří by z důvodů lepšího obdělávání půdy, mechanizace zemědělství a intenzivního hospodaření na scelených pozemcích chtěli, aby jejich pozemky sousedily. Ministerstvo zemědělství upouští od tohoto řešení, aby nikdo nemohl tvrdit, že tím sleduje jiné účely.“

Později byly osnovy předloženy vládě. Jako první byl ÚNS přijat dne 1. dubna 1947 zákon č. 55/1947 Sb. o pomoci zemědělcům při uskutečňování zemědělského plánu („5. Ďurišův zákon“ výše). Vládní návrh³³ tohoto zákona byl v Ústavodárném národním shromáždění poměrně výrazně, ve směru zmírnění povinností zemědělců, pozměněn³⁴. Cílem zákona bylo, slovy důvodové zprávy, „*aby byly plně zmobilisovány pro zemědělskou výrobu a dostatečně využity veškeré výrobní prostředky, jak movité tak i nemovité*“, tj. zákon stanovil povinnost vlastníka (popř. jiného uživatele – srv. § 6 zákona) řádně obdělat veškerou svou zemědělskou půdu, resp. zajistit její obdělání. V případě zaviněného neobstarání obdělání půdy vlastníkem, byl MNV oprávněn neobdělanou půdu přikázat³⁵ jinému zemědělskému podnikateli do *povinného pachtu*, a to na dobu tří let. Výši pachtovného určil *v mezích platných předpisů*³⁶ ONV. Místní národní výbor byl také na základě tohoto zákona za podobných podmínek oprávněn přikázat držiteli *zemědělského provozního zařízení* přenechat toto k použití jiným osobám k provedení zemědělských prací nebo provést příslušné práce sám. Totéž platilo i pro hospodářské budovy. Zákon obsahoval i sankční ustanovení³⁷. Při vydávání rozhodnutí podle tohoto zákona měl národní výbor postupovat v součinnosti s odpovídající složkou JSČZ, v případě jejího nesouhlasu musela být věc předložena k rozhodnutí nadřízenému národnímu výboru³⁸. Platnost zákona byla původně omezena

---

³³ Tisk č. 374. http://www.psp.cz/eknih/1946uns/tisky/T0374_00.htm

³⁴ Poslanec J. Nermuť to komentoval takto: „*Zákon, který máme odhlasovat, byl v původním návrhu tak stylisován, že by bylo dalším zneklidňováním zemědělců a nedůstojné naší demokracie, kdybychom ponechali jeho název o pomoci zemědělcům, a byli bychom musili dáti název o povinnostech zemědělců v rámci dvouletého plánu. Obdobu prvního návrhu jsme zde již viděli v nařízeních protektorátní vlády z dubna 1940 o zajištění zemědělské výroby ve válečných letech. Je proto dobrým vysvědčením našeho parlamentu, že na podkladě demokracie a dohody upravil v příslušných výborech tento zákon tak, že s ním můžeme souhlasit, nicméně chybí mu v mnohých státech věcné zdůvodnění.*“ Stenoprotokoly: <http://www.psp.cz/eknih/1946uns/stenprot/045schuz/s045002.htm>

³⁵ Nebylo-li to možné, mohl MNV půdu převzít do vlastního hospodaření – srv. § 3 odst. 2 cit. zákona.

³⁶ Zákon č. 126/1946 Sb., o úpravě pachtovného.

³⁷ Srv. § 15 zákona.

³⁸ To bylo do textu zákona doplněno v ÚNS.

do konce roku 1948. Zákon byl po Únoru dvakrát novelizován³⁹, první novelou bylo zrušeno časové omezení jeho platnosti, oběma novelami pak byl zákon zpřísněn, resp. byla rozšířena možnost národních výborů disponovat s příslušnými zemědělskými zařízeními a budovami. Zákon byl v poúnorové době často využíván v rámci represe proti tzv. vesnickým boháčům⁴⁰, pachtovné bylo v těchto případech stanovované v minimální, symbolické výši.

Následoval zákon č. 90/1947 Sb. o provedení knihovního pořádku stran konfiskovaného nepřátelského majetku a o úpravě některých právních poměrů vztahujících se na přidělený majetek z 8. května 1947 (4. Ďurišův zákon). Zákon o úpravě dělení zemědělských podniků v pozůstalostním řízení a o zamezení drobení zemědělské půdy byl přijat 3. července 1947 a publikován pod č. 139/1947 Sb. (6. Ďurišův zákon), který byl po Únoru novelizován zákonem č. 45/1948 Sb. Zákon o revisi první pozemkové reformy, který vyšel pod č. 142/1947 Sb., byl přijat 11. července 1947 (1. Ďurišův zákon). Tento zákon byl po Únoru pozměněn zákonem č. 44/1948 Sb. Zákon o myslivosti, přijatý 18. prosince 1947 vyšel pod č. 225/1947 Sb. (3. Ďurišův zákon výše).

Až po Únoru, 21. března 1948, byl přijat zákon o technicko-hospodářských úpravách pozemků (scelovací zákon), jenž vyšel pod č. 47/1948 Sb. (2. Ďurišův zákon). Tento zákon se od původně zveřejněných zásad v některých bodech lišil, zejména byla vypuštěna, resp. pozměněna ustanovení, jež vzbuzovala obavy zemědělců týkající se kolektivizace – bylo vypuštěn odstavec zmiňující družstevní obhospodařování půdy (srv. výše) a byla zásadně pozměněna úprava vytváření tzv. pozemkových rezerv v rámci scelovacího řízení (§ 82-86 zákona). Zákon měl sloužit k scelení rozdrobených pozemků (komasaci), k jejich zaokrouhlování (arondaci) a k odstranění cizích enkláv uvnitř pozemků. K provádění zákona byly zřízeny speciální orgány⁴¹, oblastní a zemské komise pro technicko-hospodářské úpravy pozemků (dále „HTÚP). Vlastní pozemkové úpravy měla provádět *scelovací družstva*, jež byla výslovně označena za veřejnoprávní

---

³⁹ Poprvé zákonem z 6. května č. 132/1948 Sb., podruhé zákonem č. 244/1949 Sb. ze 17. listopadu t. r.

⁴⁰ Jech, K.: Kolektivizace a vyhánění sedláků z půdy. Praha, Vyšehrad 2008. s. 64-65. Z dobové literatury se této věci týká např. interní publikace Generální prokuratury: Prokuratura v boji za socialistické zemědělství. GENERÁLNÍ PROKURATURA, Praha 1955. Srv. i níže.

⁴¹ Srv. § 2- 8 zákona.

korporace⁴². Scelovací družstva podléhala doзору, který vykonávaly výše uvedené komise. Scelovací družstvo mohlo vzniknout buď na základě usnesení většiny oprávněných vlastníků⁴³, nebo v některých případech rozhodnutím oblastní komise. I v případě vzniku družstva „zdola“ schvalovala oblastní komise jeho stanovy. Důležitá rozhodnutí scelovacího družstva musela být schválena oblastní komisí. Vlastní scelovací řízení se dělilo do tří fází na řízení předběžné, hlavní a závěrečné. Zákona později bylo, jako ostatně téměř všech předpisů tohoto typu, později použito v rámci kolektivizace proti tzv. vesnickým boháčům⁴⁴.

1.6. Hradecký program

Tento program⁴⁵ byl vyhlášen ministrem zemědělství Juliem Ďurišem 4. dubna 1947 na veřejné schůzi zemědělců v Hradci Králové, svolané okresním sdružením JSČZ v Hradci Králové⁴⁶. Podle Karla Kaplana⁴⁷ program vypracovalo zemědělské oddělení ÚV KSČ a následně schválilo předsednictvo ÚV KSČ⁴⁸. Tento program kromě otázek obsažených v osnovách šesti Ďurišových zákonů (viz výše) obsahoval další návrhy.

Patrně nejvýznamnější je požadavek na provedení nové pozemkové reformy – vykoupení zemědělské půdy nad 50 ha za náhradu a její přidělení rolníkům. Půda měla být vykoupena i pod výměru 50 ha u osob, „*kteřé na ní nepracují, existenčně nejsou na ní závislé a které ji nabyly s úmyslem spekulacním.*“⁴⁹ V souvislosti s tímto požadavkem ministr Ďuriš výslovně prohlásil: „*Aby pak po tomto konečném uspořádání vlastnictví půdy mohli naši rolníci již klidně žít na této půdě, ministerstvo zemědělství trvá na tom,*

---

⁴² Srv. §9 odst. 1 zákona.

⁴³ U vlastníků půdy, kteří ji získali v rámci některé z pozemkových reforem, byla stanovena právní fikce, že s ustanovením scelovacího družstva souhlasí – srv. § 20 odst. 4 scelovacího zákona.

⁴⁴ Srv. např. dopis sekretariátu ÚV KSČ všem KV KSČ z 16. června 1950, ve kterém se uvádí: „... bude nutno současně (s přechodem k společnému obdělávání půdy – pozn. LZ) řešit otázku umístění půdy vesnického boháče, protože jeho pozemky budou téměř vždy překážet slučování pozemků družstevníků ve velké hony. V takových místech bude třeba při slučování vytlačit vesnického boháče na okraj honů nebo katastru podle scelovacího zákona /§ 94/s tím, že jeho půda bude přidělena JZD a jemu přidělena půda náhradní na okraji honů či katastru.“ Dopis je otištěn v edici VZNIK JZD 1950 jako dokument č. 27, s. 96-99.

⁴⁵ Hradecký program. Vydalo ministerstvo zemědělství: Praha 1947.

⁴⁶ Co se připravuje na pomoc zemědělství. In: Zemědělské noviny, 6. 4. 1947, č. 82. s. 1-2. Na schůzi promluvil i ministr výživy Václav Majer.

⁴⁷ Kaplan, K.: Až k vítězství Hradeckého programu. Východočeské nakladatelství: Havlíčkův Brod 1962. s. 43.

⁴⁸ Na s. 55 této knihy Karel Kaplan přímo říká, že šlo o zemědělský program KSČ.

⁴⁹ Hradecký program, s. 20.

aby v právě připravované nové ústavě bylo ústavně zajištěno vlastnictví půdy do 50 ha. Tím skončí zneklidňování, že chceme dělati kolchozy a sovchozy.“⁵⁰

Dále v programu Ďuriš se věnoval i družstevnictví, hlásal podporu a rozvoj družstev a jejich demokratizaci. Požadoval urychlené vydání nového družstevního zákona⁵¹. Tento zákon měl být založen na odlišných zásadách, než zákon č. 70/1873 ř. z. Na rozdíl od starého zákona, kde bylo toto stanoveno dispositivně⁵², měla být zásada „co člen, to hlas“ stanovena kogentně⁵³. Dále nemělo být možné zakládat družstva jako sdružení kapitalistů („zneužívání družstevnictví“, tehdy označována komunistickými autory jako pseudodružstva). Členské podíly měly být podle Ďuriše co nejmenší (pro podporu vstupu malých a středních rolníků), výslovně bylo uvedeno, že „*nově se hlásící členové do družstva mohou být odmítnuti jen z vážných důvodů a se schválením příslušné instance.*“ Z poslední z uvedených zásad nového zákona, dovolení, v případě veřejného zájmu, obchodovat družstvu i s nečleny, lze dovodit, že družstva podle Hradeckého programu neměla mít primárně výrobní charakter. Hradecký program také požadoval urychlit vydání zákona o ÚRD. Program také požadoval združstevnění rolnických akciových cukrovarů a rafinerií. V rámci reorganizace distribuce měly být zrušeny dosavadní trhové svazy a místo nich vytvořeny čtyři *výsadní a celostátní společnosti*, které měly být řízeny jedním ústředím. Výkup a distribuci měly provádět prostřednictvím družstev.

Další body hradeckého programu se týkaly rolnického pojištění, zemědělského úvěru, jednotné zemědělské daně, mechanizace zemědělství⁵⁴ (vč. strojních družstev), pomoci zemědělským ženám a mládeži, zlepšení živočišné výroby (např. nový zákon o

---

⁵⁰ Hradecký program, s. 6. O něco dále (s. 7, ovšem v trochu jiné souvislosti) Ďuriš dodává: „*Také zde budou dějiny jednou soudit – myslíme-li to vážně.*“

⁵¹ Tamtéž s. 22. Na jiném místě (s. 15) prohlásil, že „*je již připravena osnova zákona o reformě a demokratizaci celého našeho družstevnictví.*“ Jaroslav Suchánek uvádí, že „*strana... předložila prostřednictvím svých poslanců v parlamentu dne 12. září 1947 návrh na novelizaci družstevního zákona č. 70/1873 ř. z.*“ Suchánek, J.: Právní regulace združstevňování československého zemědělství. Academia: Praha 1977. s. 39.

⁵² V § 27 zákona bylo stanoveno, že ve valném shromáždění „*má každý člen jeden hlas, není-li ve smlouvě společenské nic jiného ustanoveno.*“

⁵³ Tato zásada (spolu s výkonem členských práv prostřednictvím delegátů ve velkých družstvech a omezením možnosti odmítnout zájemce o vstup do družstva) je obsažena v návrhu novely starého družstevního zákona, podaném skupinou komunistických poslanců ze 7. června 1947. Návrh nebyl přijat. Šlo o tisk č. 640, dostupný na http://www.psp.cz/eknih/1946uns/tisky/T0640_00.htm

⁵⁴ Podle Ďurišova vyjádření (s. 7) mělo ministerstvo zemědělství osnovu zákona o mechanizaci zemědělství už hotovou.

plemenitbě), přidělu lesů (zmíněna i lesní družstva), odstranění disparity mezi cenami průmyslových a zemědělských výrobků a některých pro probírané téma méně významných záležitostí. Na závěr byla v programu věnována velká pozornost zákonnému zakotvení Jednotného svazu českých zemědělců (dále jen JSČZ)⁵⁵ a zejména formě voleb do jeho orgánů. Jakými ústředními principy celého Hradeckého programu byly zásada „půda patří tomu, kdo na půdě pracuje“⁵⁶ a zásada zvýhodnění drobných a středních rolníků⁵⁷.

Zákony, provádějící Hradecký program, byly přijaty až po Únoru. Šlo o zákon o zemědělském úvěru⁵⁸, zákon o nové pozemkové reformě⁵⁹ a zákon o zemědělské dani⁶⁰, jež byly Národním shromážděním přijaty 21. března 1948. Ve stejný den byly Národním shromážděním schváleny také novely zákona o revizi první pozemkové reformy⁶¹, zákona o rozdělení pozůstalostí se zemědělskými podniky a o zamezení drobení zemědělské půdy⁶² a zákon o některých hospodářsko-technických úpravách pozemků (scelovací zákon)⁶³. V případě těchto tří předpisů šlo o změny resp. přijetí zákonů, obsažených už mezi šesti tzv. Ďurišovými zákony. Zákon o národním pojištění⁶⁴, jenž se vztahoval i na zemědělce, pochází z 15. dubna 1948. Přepřacovaná⁶⁵ osnova zákona o ÚRD⁶⁶ byla přijata 21. července 1948. Posledním ze zákonů, naplňujících Hradecký program, byl zákon o mechanisaci zemědělství⁶⁷, přijatý Národním shromážděním až 2. února 1949. Od původní osnovy se však tento zákon svým obsahem dosti odlišoval⁶⁸ (viz dále).

---

⁵⁵ Tamtéž s. 30. V programu je uvedeno, že ministerstvo zemědělství první osnovu zákona předložilo už 15. února 1946. Dále se ovšem uvádí, že s JSČZ již počítá asi 50 zákonů a nařízení.

⁵⁶ Tamtéž s. 4.

⁵⁷ Tamtéž zejm. s. 13.

⁵⁸ Zákon č. 43/1948 Sb.

⁵⁹ Zákon č. 46/1948 Sb.

⁶⁰ Zákon č. 49/1948 Sb.

⁶¹ Zákon č. 44/1948 Sb.

⁶² Zákon č. 45/1948 Sb.

⁶³ Zákon č. 47/1948 Sb.

⁶⁴ Zákon č. 99/1948 Sb.

⁶⁵ Kraus, O.: Socialismus a družstva. ÚRD : Praha, 1949. s. 126.

⁶⁶ Zákon č. 187/1948 Sb. Viz níže.

⁶⁷ Zákon č. 27/1949 Sb. Proveden byl vyhláškou ministerstva zemědělství *o výkupu základních zemědělských mechanizačních prostředků od některých fyzických osob* ze 30. května 1949, č. 612/1949 Ú. l.

⁶⁸ Suchánek, J.: Vznik koncepce JZD, Academia, Praha 1972. s. 16.

2. Od Února do přijetí zákona o jednotných zemědělských družstvech

2.1. Vládní program

V projevu na pracovní schůzi sjezdu rolnických komisí 28. 2. 1948 Klement Gottwald ujistil, že „... chceme, aby v nové ústavě bylo výslovně napsáno, že soukromé vlastnictví půdy těm, kdož na ní sami pracují, je ústavně zaručeno a aby tak byly rázně a jednou provždy vyvráceny povídačky o tom, že někdo u nás chce na vsi zavádět kolchozy.“⁶⁹ I v projevu ke sjezdu rolnických komisí 29. 2. 1948 na Václavském náměstí Klement Gottwald kolektivizaci odmítl: „Přitom vás dále ujišťuji, že vlastnictví půdy bude rolníkům ústavně zaručeno. Prostě chceme, aby vám už nikdo nikdy nemohl lhát o tom, že se u nás budou dělat kolchozy. Napříště pamatujte, že každý, kdo k vám přijde s takovýmto šušmáním do vsi, patří k záškodníkům a rozvratníkům, které jsme právě z našeho veřejného života vyhnali a žeňte ho také svinským krokem!“⁷⁰

Na 94. schůzi⁷¹ Ústavodárného národního shromáždění, 10. března 1948, přednesl Klement Gottwald prohlášení, tzv. Akční program vlády „Obrozené Národní fronty“. V tomto prohlášení, v části věnované tomu, co je třeba učinit ještě před volbami, vytyčil Klement Gottwald i plán toho, co je třeba provést v zemědělství. Kromě zmínění plánu zakotvit do nové ústavy soukromé vlastnictví půdy do 50 ha nastínil K. Gottwald plán provést novelizaci zákona o revizi první pozemkové reformy, „zejména v tom smyslu, aby půda zbytkářů mohla být v případě potřeby přidělena rolníkům ve větším rozsahu než dosud.“ Dále žádal přijetí zákona o nové pozemkové reformě, jímž se měl „umožnit výkup půdy nad 50 ha, nacházející se v soukromých rukou, a rozparcelování této půdy mezi výkonné zemědělce.“ Kromě toho vyslovil plán upravit zemědělskou daň (ve prospěch malých a středních rolníků) a schválit zákon o zemědělském úvěru.

První poúnorová koncepce přeměny zemědělského družstevnictví, tzv. jednotných universálních družstev, je obsažena v usnesení zemědělské komise ÚV KSČ a hospodářské rady z 23. března 1948, v usnesení se uvádí: „V místě (obci) bude

---

⁶⁹ Gottwald, K: Kupředu, zpátky ni krok!. Orbis: Praha 1948. s. 49.

⁷⁰ Gottwald, K: Kupředu, zpátky ni krok!. Orbis: Praha 1948. s. 57.

⁷¹ Stenoprotokoly: <http://www.psp.cz/eknih/1946uns/stenprot/094schuz/s094001.htm>

*jednotné universální družstvo, převážně charakteru výrobního, zvelebovacího a kulturního. Kromě toho budou v místě filiálky (filiálka) okresního družstva s činností převážně obchodní (výkup zemědělských výrobků, prodej potřeb zemědělcům). Filiálka okresního družstva bude řízena společně správním výborem místního jednotného družstva. Výrobní podniky (potravinářský průmysl) včetně mlékáren budou samostatné (organisačně i finančně) jednotky v rámci jednotného družstva.*⁷²

Odlišná koncepce jednotných družstev byla vytvořena přibližně ve stejné době ve spolupráci Ústřední rady družstev, ministerstva zemědělství, družstevního oddělení ÚV KSČ a družstevní komise zemědělského oddělení ÚV KSČ. V tomto pojetí měla být základem okresní úroveň, na které mělo vzniknout sloučením družstva spotřebního, skladištního a jiných okresních (kromě družstev výrobních, pracovních a úvěrních) jednotné okresní družstvo⁷³ („Jednota“). Na úrovni jednotlivé vesnice mělo sloučením všech tamějších družstev vzniknout jednotné vesnické družstvo, u kterého se nepočítalo s provozováním zemědělské výroby.⁷⁴

2.2. Ústava 9. května⁷⁵

Z Ústavy 9. května je pro problematiku zemědělského družstevnictví významná zejména kapitola osmá, nadepsaná Hospodářské zřízení. V této kapitole ústava několikrát zmiňovala *lidová družstva*⁷⁶, přičemž v § 157 odst. 1 je vymezovala jako *„sdružení pracujících k společné činnosti, jejímž účelem je zvýšit životní úroveň členů i ostatního pracujícího lidu, nikoli však dosáhnout co největšího zisku z vloženého kapitálu.“* V druhém odstavci tohoto paragrafu pak byla vyslovena podpora lidovému družstevnictví státem. V § 159 odst. 1 pak byla stanovena *„nejvyšší přípustná výměra půdy, která smí být v soukromém vlastnictví jednotlivce nebo spoluvlastníků nebo*

---

⁷² Citováno podle Suchánek, J.: Vznik koncepce JZD. Academia: Praha 1972. s. 58.

⁷³ Tato koncepce je zmiňována ještě v článku *Naše družstevnictví před reorganizací* v Rudém právu č. 152 z 30. 6. 1948. Předseda ÚRD Antonín Zmrhal novinářům sděloval, že budou vytvořena jednotná okresní družstva, jež soustředí družstva s působností širší, než je území jedné obce. Tato družstva měla působit při výkupu a distribuci. Na úrovni obce měla být dle A. Zmrhala ustavena *vzájemná družstva vesnická*, která měla v obci vykonávat činnost družstva strojního, vodovodního, družstevních prádelen apod.

⁷⁴ Tamtéž, s. 59.

⁷⁵ Ústavní zákon č. 150/1948 Sb.

⁷⁶ Konkrétně v § 146, kde jsou lidová družstva určena jako možný vlastník výrobních prostředků, § 148, § 151, § 152, § 157

společně hospodařící rodiny“ – 50 ha⁷⁷. Druhý odstavec zaručoval do této výměry soukromé vlastnictví půdy zemědělcům, kteří na půdě sami pracovali⁷⁸. Toto ustanovení vyjadřovalo jeden z požadavků Hradeckého programu („konečné uspořádání vlastnictví půdy“ - viz výše).

Otázce zemědělských družstev se v programovém prohlášení vlády na 6. schůzi Národního shromáždění dne 17. 6. 1948 věnoval její předseda, Antonín Zápotocký: *„Také podnikání lidového družstevnictví, zvláště pak družstevnictví zemědělskému připadne při naší cestě k socialismu důležitý úkol. Proto bude přikročeno k jeho zjednodušení a praktickému sjednocování vybudováním jednotných, universálních družstev, kterým případnou nové a vyšší úkoly.“⁷⁹* Dále, v souvislosti s plánem zvýšení zemědělské výroby v rámci pětiletky, zdůraznil rozhodující úlohu zemědělských družstev.⁸⁰

2.3. Po rezoluci Informačního byra

Důrazným pokynem k zahájení kolektivizace byla bukurešťská Resoluce Informačního byra o situaci v Komunistické straně Jugoslávie⁸¹ z druhé poloviny června 1948, která se podstatně dotýkala zemědělské politiky. V rezoluci se vedení KSJ vytýkal ústup od zásad marxismu-leninismu, nenásledování sovětských zkušeností (a protisovětská politika). Tento ústup od pravidel marxismu-leninismu se měl v zemědělské politice projevovat odmítáním principu zostřování třídního boje, pojmáním rolnictva jako jednoho celku a popíráním vůdčí úlohy dělnické třídy. Výslovně byla jako negativní označena neexistence nacionalizace půdy, možnost půdu kupovat a prodávat a používání námezdní práce soukromými zemědělci. Dále v textu rezoluce se vedení KSJ vytýkal jeho postup po kritice těchto chyb, který byl označován jako dobrodružný (rychlé přijetí nového zákona o obilní dani, vyhlášení likvidace zbytků kapitalismu). Pro přechod k socialismu bylo podle rezoluce mj. nutné nejprve

---

⁷⁷ Návod, jak toto ustanovení Ústavy 9. května ignorovat, vyslovil ministr zemědělství Ďuriš na schůzi širšího předsednictva ÚV KSČ 14. října 1948 – viz dále.

⁷⁸ Odst. 3 obsahoval pouze: „*Podrobnosti stanoví zákon.*“

⁷⁹ Stenoprotokoly: <http://www.psp.cz/eknih/1948ns/stenprot/006schuz/s006001.htm>.

⁸⁰ Tamtéž: „*Zlepšení výroby se bude opírat o lepší součinnost mezi výrobou, výkupem a distribucí, v čemž rozhodující úlohu budou hrát zemědělská družstva.*“

⁸¹ Jech, K.: Soumrak selského stavu. Praha 2001. s. 14. Resoluce vyšla v Rudém právu č. 151 z 29. 6. 1948.

přípravit podmínky pro hromadnou kolektivizaci, upevnit svazek dělnické třídy a rolnictva, postupně omezovat kapitalistické živly na vesnici (s cílem likvidace kulactva jako třídy) a zvýšit výrobu strojů (nutných pro kolektivní hospodaření). Předsednictvo KSČ s touto rezolucí vyslovilo souhlas hned 28. 6. 1948⁸². Tehdy, jak poznamenává Karel Jech, „skončilo období, v němž bylo se Stalinovým souhlasem dovoleno zvažovat či předstírat možnosti specifických národních cest k socialismu.“⁸³ Tato rezoluce pochopitelně vyvolala mezi zemědělci značnou nejistotu⁸⁴ ohledně dalšího vývoje, takže např. 7. července 1948 Antonín Volavka v Tvorbě⁸⁵ označil za lživou propagandu nepřátel drobných a středních rolníků takový výklad rezoluce, který viděl v rezoluci kritiku toho, že vedení KSJ neprovádí hromadnou kolektivizaci. Tvorbu kolchozů ovšem před veřejností odmítal ministr Ďuriš ještě v srpnu 1948⁸⁶.

2.4. Zákon o ÚRD

Vládní návrh zákona o Ústřední radě družstev⁸⁷ byl Národním shromážděním schválen⁸⁸ s některými změnami⁸⁹ 21. července 1948. V důvodové zprávě⁹⁰ k návrhu zákona se jako hlavní cíl úpravy uváděla potřeba vytvořit vrcholnou organizaci československého družstevnictví, jež by se kladně a s nadšením stavěla do služeb

---

⁸² Viz Rudé právo č. 152 z 30. 6. 1948. Na rezoluci navazovaly články v čtrnáctideníku Informačního byra *Za trvalý mír, za lidovou demokracii*, např. 15. 7. 1948. Vlastislav Lacina uvádí, že se předsednictvo na této schůzi (28. 6.) „jednoznačně rozhodlo pro kolektivizaci a uložilo nižším stranickým složkám a státním orgánům připravit příslušné návrhy.“ Lacina, V.: *Změna koncepce zemědělské politiky v roce 1948*. In: *Československé zemědělství očima historiků*. Praha, 1968. s. 84.

⁸³ Jech s. 15.

⁸⁴ Viz např. vyjádření J. Smrkovského, J. Franka a Marie Švermové na zasedání předsednictva ÚV KSČ 14. 10. 1948. In: *Vznik JZD 1948-1949*. Dok. č. 8, s. 36, 39, 42.

⁸⁵ Volavka, A.: *Co bude na vesnici*. In: *Tvorba*, č. 27 ze 7. 7. 1948, s. 523 an. V této souvislosti Volavka mluví o dlouhé cestě a československé družstevní tradici.

⁸⁶ Václavů, A.: *Ke sporům o zemědělské družstevnictví a kolektivizaci v Československu*. VŠE, Praha 1999. s. 21. Pramen pro toto tvrzení tam uveden není. Na s. 43 cit. práce je uvedeno, že 31. 7. 1948 Julius Ďuriš prohlásil k delegaci kolínských zemědělcům, aby se nenechali „strašit šeptandou o kolchozech.“

⁸⁷ Tisk č. 47. http://www.psp.cz/eknih/1948ns/tisky/t0047_00.htm.

⁸⁸ Zákon č. 187/1948 Sb. o Ústřední radě družstev.

⁸⁹ Zákon byl přijat ve znění doporučeném výbory hospodářským, zemědělským a ústavněprávním a s drobnou změnou na základě pozměňovacího návrhu skupiny poslanců. Částečně bylo změněno pořadí jednotlivých paragrafů. Přeformulován byl § 10 odst. 2 návrhu. K nejvýznamnější věcné změně došlo v § 13 (v návrhu šlo o § 15). Oproti původnímu znění („*Ke zřízení nového družstva jest třeba předchozího písemného slyšení ústřední rady družstev.*“) byl pro zřízení nového družstva nutný předchozí písemný souhlas ÚRD. Viz *Společná zpráva výborů hospodářského, zemědělského a ústavně-právního k vládnímu návrhu zákona o Ústřední radě družstev*, tisk č. 83. http://www.psp.cz/eknih/1948ns/tisky/t0083_00.htm. a příslušné stenoprotokoly.

⁹⁰ http://www.psp.cz/eknih/1948ns/tisky/t0047_00.htm.

pracujícího lidu měst a venkova. Ústřední rada družstev⁹¹ (dále jen ÚRD) měla být vybavena takovou pravomocí, „*aby mohla zaručiti, že v budoucnosti budou odstraněny z družstevního hnutí veškeré rušivé prvky.*“ Zákonem o ÚRD se zrušovaly⁹² dosavadní družstevní svazy, zřízené vládním nařízením č. 242/1942 Sb. Členství v ÚRD bylo povinné pro všechna družstva, která byla zapsána v podnikovém rejstříku⁹³. ÚRD vykonávala dohled nad družstvy, která byla povinna řídit se jejími usneseními. ÚRD byla rovněž oprávněna pověřit výkonem dohledu zmocněnce, který byl oprávněn zastavit výkon usnesení orgánů družstva⁹⁴ či odvolat orgány družstva a jmenovat do konce funkčního období orgán náhradní⁹⁵. Podle § 11 odst. 1 zákona o ÚRD bylo věcně příslušné ministerstvo na návrh nebo po slyšení ÚRD oprávněno zrušit družstvo⁹⁶. Do rozhodnutí ministerstva mohla ÚRD činnost družstva zastavit. Nové družstvo mohlo být založeno jen s předchozím písemným souhlasem ÚRD⁹⁷. ÚRD byla právnickou osobou. Měla být slyšena před vydáním právních předpisů, týkajících se družstev⁹⁸. Podrobnější úprava složení, organizace a úkolů ÚRD byla svěřena stanovám⁹⁹, které měla vydat vláda formou nařízení, do doby vydání tohoto nařízení byla správa ÚRD svěřena zatímnímu představenstvu. Zvláštní režim v rámci ÚRD se týkal ústavů lidového

---

⁹¹ „Revoluční“ ÚRD byla vytvořena hned po skončení II. světové války, zákon upravující její organizaci a pravomoc však přijat nebyl. Viz Suchánek, J.: Právní regulace združstevňování československého zemědělství, s. 54 a diskuse k návrhu zákona o ÚRD v národním shromáždění – srv. stenoprotokoly.

⁹² Srv. § 12 a § 19 zákona o ÚRD.

⁹³ Viz § 1 odst. 1 a § 4 zákona o ÚRD. To bylo v diskusi k návrhu zákona chváleno poslancem Fr. Kockánem, protože povinné členství v ÚRD „*zabraňuje dřívějšímu nešvaru, tvoření tzv. divokých družstev.*“ <http://www.psp.cz/eknih/1948ns/stenprot/011schuz/s011004.htm>.

⁹⁴ § 5 odst. 3 písm. a) zákona o ÚRD

⁹⁵ § 5 odst. 3 písm. b) zák. o ÚRD

⁹⁶ Důvodem pro zrušení družstva mohl být, kromě hrubého porušování povinností vyplývajících ze zákona či stanov, i veřejný zájem, který nebyl nikterak blíže vymezen. V důvodové zprávě se naproti tomu zdůrazňovalo, že toto ustanovení zaručuje družstevní samosprávu, jelikož ministr může družstvo zrušit jen na návrh nebo po slyšení ÚRD.

⁹⁷ § 13 zákona o ÚRD. Toto ustanovení dle důvodové zprávy směřovalo „*k ochraně družstevního hnutí před pokusy o vytváření různých pseudodružstev.*“ Podobné ustanovení bylo ovšem obsaženo i v dosud účinném vládním nařízením č. 242/1942 Sb., o svazech výdělkových a hospodářských společenstev. Podle § 12 tohoto nařízení mohla být družstva zapsána do společenstevního rejstříku *jen se souhlasem příslušného svazu*. Zápis do společenstevního rejstříku měl podle § 8 starého družstevního zákona konstitutivní účinek.

⁹⁸ § 2 odst. 2 zákona o ÚRD.

⁹⁹ § 7 zákona o ÚRD.

peněžnictví¹⁰⁰. V rámci ÚRD byly zřízeny tři zemědělské odbory, ve kterých se sdružovala zemědělská družstva dle svého předmětu činnosti¹⁰¹.

2.5. Podzimní aktivita

Z 11. října 1948 pochází Návrhy na některá bezprostřední opatření v zemědělské politice KSČ, jež byly vypracovány zemědělským oddělením sekretariátu ÚV KSČ¹⁰². Značná část těchto návrhů se týkala změn v družstevnictví, návrhy očividně směřují ke kolektivizaci zemědělství¹⁰³. V bodu I. těchto návrhů, týkajícím se mechanizace zemědělství, zemědělské oddělení navrhovalo, že státní strojní stanice „*vypracují, budou provádět a kontrolovat plán orby a sklizně* (tato část v dokumentu kurzívou – pozn. LZ) *v nejužší spolupráci s ONV a JSZ v dohodě s MNV a s místními strojními družstvy, případně s místním univerzálním družstvem.*“ Dále měly státní strojní stanice podle těchto návrhů vést a kontrolovat místní strojní družstva, spravovat *veškerý strojový park podle obcí v okrese*. Provádění služeb státních strojních stanic bylo stanoveno v tomto pořadí: *1. výrobní družstva zemědělská, 2. drobní a střední rolníci a 3. bohatí velkosedláci*. Rovněž taxy za orbu 1 ha měly být odstupňovány podle stejného klíče: výrobní družstva 50% sazby, drobní a střední rolníci 100% a bohatí velkosedláci 150% sazby. Stroje a pohonné hmoty bylo navrženo přednostně přidělovat strojním stanicím. Místní strojní družstva měla být revidována a měl v nich být zajištěn „*absolutní vliv chudých a středních rolníků*“, s čímž souvisel záměr „*vytlačovat kulacké elementy ze strojních družstev a odkázat je na práci státních strojních stanic za vyšší poplatky.*“ Místní strojní družstva měla dále evidovat všechny střední a velké stroje v obci a používat je s pomocí MNV podle zákona č. 55/1947 Sb., uzavírat smlouvy se státními strojními stanicemi, plánovat v dohodě s SSS osev celé obce a připravovat zemědělce pro společné obhospodařování půdy (podtrhl LZ). V druhém bodu návrhů byly vytyčeny zásady podpory státních statků. Bod III., věnovaný družstvům, uvádím pro přehlednost v plném znění:

---

¹⁰⁰ §§ 16-18 zákona o ÚRD.

¹⁰¹ Suchánek, J.: Vznik koncepce JZD. s. 55.

¹⁰² Vznik JZD 1948-1949. Dokument č. 7 s. 25. Podle pozn. pod čarou, uvedené v této edici, byly tyto návrhy projednány předsednictvem ÚV KSČ až 31. 12. 1948.

¹⁰³ Návrhy jsou označeny: Tajné! Nikde nepoužít!

„III. DRUŽSTVA

1) *Základnou systému univerzálních družstev jsou místní univerzální družstva, která mají především charakter výrobní, v nichž budou odbory konzumní, strojní, chovatelské atd.*

2) *Okresní družstva necht' mají charakter převážně nákupní a prodejní s přiřčenou mlékárnou, lihovarem apod.*

3) *Typy výrobních družstev:*

a/ družstvo pro společné obhospodařování půdy

(půda zůstává v individuálním vlastnictví, společně se obdělává při družstevním vlastnictví strojů), organizují se brigády a scelují pozemky,

b/ typ družstva

kde je individuální vlastnictví půdy, scelené pozemky družstva, pracovní brigády, odměna podle práce – trudodny 60%, podle renty vložené půdy 30%, rezervní fond 10%,

c/ horská pastevní družstva

půda je majetkem státu, odměna pouze podle práce – trudodny,

d/ družstva typu Artělu

půda je společným vlastnictvím družstva, práce v brigádách, odměna pouze podle práce – trudodny,

e/ přechodné formy stájového družstva

společná stáj malých a středních rolníků, společné nebo individuální vlastnictví dobytka, drůbeže, prasat, odměna podle práce, případně podle vložených kusů dobytka.

4) *Ministerstvo zemědělství vypracuje vzorné stanovy pro typy uvedené pod bodem 3)*

5) *Výrobním družstvům bude subvencován nákup strojů do výše 33%, nákup dobytka, hnojiva, osiva a sádí bude subvencován do výše 10% nákupní ceny.*

6) *Stavební investice výrobních družstev budou subvencovány do výše 33% a nad 66% budou kryty úvěrem.*

7) *Výrobním družstvům bude poskytnut provozní úvěr.*

8) *Potřebný stavební materiál pro výrobní družstva bude zajištěn přednostně.“*

V záležitosti horských pastevních družstev (bod V.) bylo navrhováno rozhodnout, která z nich přejdou do Státních lesů a statků, dobrá pastvinářská družstva se měla „reorganizovat na vzorná pastevní dobytkářská rolnická družstva s rozšířením členství a s přímou pracovní účastí členů.“ Do těchto vzorných družstev měl být pak proveden prostřednictvím stranických organizací mezi chudými zemědělci nábor členstva. Šestý bod návrhů (PŮDA) doporučoval „mobilizovat půdní rezervy pro státní a družstevní sektor“, čehož se mělo docílit novelizací „zákonů a nařízení, týkajících se pozemkové reformy, pachtů a výměry, tzv. soběstačné usedlosti“, potrestáním liknavých rolníků a vydáním zákona o předkupním právu státu při prodeji půdy. V bodu sedmém, týkajícím se distribuce se navrhovalo mj.: „Zavést systém univerzálních družstev s hlavním zřetelem na obce, které budou vystupovat jako partner při uzavírání kontraktů na dodávku zemědělských výrobků podle třídního rozpisu.“ V návrhu se rozlišoval výkup kontrahovaného množství zemědělských výrobků za pevné ceny a výkup nadkontingentního zboží, který mělo provádět okresní univerzální družstvo, za něž měli dostat drobní a střední zemědělci vyšší ceny. Oprávnění prodat nadkontingentní zboží mělo vzniknout až po splnění kontraktu celou obcí. Rovněž dodávky průmyslového zboží měly být vázány na splnění dodávek. Dále se v návrzích doporučovalo reorganizovat JSČZ (resp. JSCZ, JSSR a Ústřední radu zemědělců) tak, aby se organizace zemědělců stala „bojovnou třídní organizací chudých a středních rolníků“, a aby členství v ní bylo dobrovolné (financována měla být zejm. z příspěvků, jež měly být progresivně stanovené). Hlavním obsahem činnosti této organizace zemědělců mělo být také „mobilizování rolníků k boji proti kulackým elementům.“ Nakonec se návrhy věnovaly přebudování zemědělského školství (mj. „přijímat především děti malých a středních rolníků“) a výchově zemědělských kádrů (mj. „Provést důkladnou prověrku... kádrů v celém zemědělském družstevnictví, na státních statcích a v zemědělské organizaci. Prověrku provede sekretariát zemodělu¹⁰⁴ s kádrovým oddělením.“).

Následně, 14. října 1948 se konalo zasedání širšího předsednictva ÚV KSČ¹⁰⁵, věnované zemědělské politice po únoru 1948. Jako hlavní úkoly v zemědělství

---

¹⁰⁴ Zemědělské oddělení ÚV KSČ – pozn. LZ.

¹⁰⁵ Zápis z jednání s usnesením je otištěn ve Vzniku JZD 48-48, dok. č. 8, s. 31 an. Zápis je označen jako důvěrný, tato schůze není ve Fábryho knize uvedena. O této schůzi podrobně Jech, K.: Soumrak selského stavu 1945 – 1960. Praha 2001. s. 15 an. V hodnocení projevů, jež zazněly na tomto zasedání, souhlasím

pojmenoval ministr zemědělství Ďuriš na tomto zasedání omezování kapitalistických živlů na vesnici, postupné přebudování malovýroby na velkovýrobu a státní statky. K prvnímu bodu Ďuriš mj. prohlásil: „*V ústavě máme zaručeno 50 ha. ...,ale máme možnost, aby sami rolníci porušovali ústavu. Například neplní dodávky a my můžeme na něj uvalit sankce. Když neplní dodávky, můžeme zvýšit splátky, nebo odejmout příděl. Scelování... leda tam má význam, ... kde bychom jim mohli bít statkáře, nebo získat půdu pro družstva.*“ Přebudování zemědělské malovýroby na velkovýrobu byl podle Julia Ďuriše nejtěžší problém, „*jelikož sami nejsme dosud dost jisti a třeba jít na to obezřetně.*“ Doporučoval půdu nenacionalizovat, nýbrž omezit obsah vlastnického práva („*tento pojem čím dále tím více oslabíme*“), „*zavést hned kontraktaci a výrobní družstva. Bylo by nebezpečné uvolnit volný trh. Rolníci si už zvykli dělat závazky. Volný trh by byl nebezpečný. Naopak, je třeba, čím dále, tím více je vázat.*“ Dále ministr zemědělství zdůraznil význam mechanizace – státních strojních stanic: „*Státní strojní stanice budou mít absolutní většinu nebo všechny strojní stanice. Ale myslím, že i pro družstva musíme přenechat stroje, alespoň menší, aby rolníci mohli přes družstva přecházet k velkovýrobním formám, k univerzálním a ostatním družstvům. Místní družstva jsou pro výrobu nejdůležitější.*“ Za velmi důležité pokládal Ďuriš „*rychle převzít okresní strojní družstva*“, protože „*přes ně můžeme ovládat všechna strojní družstva.*“ Pastvinářská družstva navrhoval Ďuriš částečně (ty neprosperující) převést do státních statků, z ostatních však vytvořit taková družstva, v nichž práce v družstvu je podmíněna členstvím. Závěrem shrnul: „*Pokud jde o výrobní družstva, musíme o tom ještě jednat, jak na to půjdeme. V Sovětském svazu dělali napřed vzorné jednotky, na kterých se učili. My to budeme musít dělat obdobně...*“ Na tom, že bude nutné provést kolektivizaci, se všichni řečníci shodovali¹⁰⁶, rozdílně se stavěli k hodnocení dosavadní zemědělské politiky¹⁰⁷ (v souvislosti s rezolucí Informbyra) a k rychlosti dalšího postupu¹⁰⁸. Na zasedání se otevřeně mluvilo o donucení¹⁰⁹ zemědělců k přechodu k

---

plně s Antonínem Václavů, citovaným v knize Karla Jecha, většina přednesených projevů působí značně neurovaně, zmatečně, nelogicky (např. reakce V. Kopeckého na příspěvek Josefa Franka).

¹⁰⁶ „*Cíl: kolektivizování půdy, je jasný. Pro nás je to princip družstevní.*“ (Zdeněk Fierlinger) „*Sdružíme je do výrobních družstev. Přes tato družstva bychom je dostali snáze k novým výrobním formám.*“ (Josef Frank)

¹⁰⁷ Kriticky se k dosavadní zemědělské politice vyslovili zejm. Antonín Zápotocký a Josef Frank.

¹⁰⁸ Nutnost obezřetného postupu zdůrazňovali především Václav Kopecký, Václav Sova a konečně Klement Gottwald.

„vyšším výrobním formám“. Nejpozoruhodněji se v tomto směru vyjádřil Zdeněk Fierlinger: *„Dospějeme k stadiu, abychom mohli rolníkům kolektivizaci vnutit při plné mechanizaci. S počátku třeba postupovat pozitivně a vysvětlovat. Třeba říci dnes jasně, že nikoho nebudeme nutit. Platí i v tomto případě naše specificky česká cesta.“* Zvláště se doporučovalo využít ke kolektivizaci mechanizace zemědělství, resp. státních strojních stanic¹¹⁰. Na závěr zasedání vystoupil Klement Gottwald, který předchozí „náměty“ v jistém smyslu shrnul. Nejprve odmítl takové pojetí, že dosavadní zemědělská politika KSČ byla nesprávná. Pro kolektivizaci doporučoval opatrný postup: *„Začít teď s kolchozy, by nebylo namístě... Říkal jsem Stalinovi výslovně, že o kolchozech nebudeme mluvit, že je budeme dělat. Likvidovat staré formy. On s tím souhlasil... Kolektivizaci třeba připravit praktickými opatřeními. Udělejte řádné stanovy družstev, dejte tam, že se mohou sdružit k společnému obhospodařování půdy.“* Přitom podpořil koncepci univerzálních družstev, aby do nich byly soustředěny všechny obory družstevnictví, doporučoval spojit scelování s kolektivizací, nepřidělovat družstvům těžkou mechanizaci a zároveň budovat soustavu státních strojních stanic. V závěrečném usnesení se ukládalo při přípravě a provádění zemědělské politiky vytvořit *vesnická družstva*, v nichž měly být soustředěny všechny družstevní obory, jimž však neměla být přidělována většina těžkých strojů. Zdůrazněna byla potřeba provádět scelování, a to tak (upravit zákon), *„aby byly postiženy nepřátelské živly.“* Rezoluce Informačního byra byla v usnesení interpretována tak, že *„varuje před unáhlením, dokud pro kolektivizaci nejsou předpoklady.“* Kolektivizace měla být proto připravována, ale nemělo se o ní mluvit.

Po tomto jednání následovalo¹¹¹ ve dnech 17. a 18. listopadu zasedání pléna ÚV KSČ¹¹², na němž byla, podle slov Jiřího Hendrycha¹¹³, Klementem Gottwaldem vytyčena generální linie pro nejbližší etapu naší cesty k socialismu. Gottwald zde ve svém referátu interpretoval výše zmíněnou rezoluci Informbyra v tom smyslu, že nevytýká vedení KSJ neprovedení okamžité kolektivizace, ale že vyhlásilo likvidaci

---

¹⁰⁹ Viz např. vyjádření A. Zápotockého, Josefa Franka (*„Přes mechanizaci a řádné využití strojů musíme nutit naše drobná hospodářství k vyšším výrobním formám.“*) a Zdeňka Fierlingera.

¹¹⁰ Např.: *„Stroje si necháme sami v rukou a nedáme do rukou zemědělců.“* (Antonín Zápotocký)

¹¹¹ Činnost KSČ v období od zmíněné rezoluce Informačního byra do listopadu 1948 nazývá (na s. 44 cit. práce) Antonín Václavů *„jakousi přechodnou politikou“*.

¹¹² Tamtéž.

¹¹³ Hendrych, J.: *Generální linie*. In: Tvorba č. 47 z 24. 11. 1948, s. 921 an.

kapitalismu bez správné přípravy.¹¹⁴ Na tomto zasedání bylo již vyhlášeno jako základní princip zemědělské politiky „...se opírat o malé rolníky, vytvářet a udržovat spojenectví se středními a izolovat statkáře a boháče, postupně jejich kapitalistický rozvoj omezovat a zatlačovat¹¹⁵ je do pozadí.“ K dosažení tohoto cíle vytyčil Gottwald devět bodů¹¹⁶, mezi nimi vytvoření a rozšíření sítě státních strojních stanic a veřejných výkrmen vepřů a ostatního dobytka a drůbeže, „mezi zemědělci podporovat všechny druhy družstevnictví, zejména též družstva pro společnou výrobu a postarat se za každou cen, aby v těchto družstvech nerozhodoval vesnický boháč, nýbrž drobný a střední rolník.“¹¹⁷ Postup při výkupu měl být diferencován podle třídních hledisek.¹¹⁸ Na tomto zasedání Klement Gottwald výslovně mluvil o nutnosti vytvořit příznivé předpoklady pro kolektivizaci.¹¹⁹

2.6. Distribuce

Dva pro následnou kolektivizaci významné zákony přijalo Národní shromáždění 2. 12. 1948, zákon č. 278/1948 Sb., o Ústředí pro hospodaření se zemědělskými výrobky a zákon č. 279/1948 Sb., o Velkodistribučním podniku v oboru potravinářském.

Velkodistribučnímu podniku (dále jen „VDP“) bylo zejména svěřeno výhradní právo nakupovat pro vnitřní trh potravin od průmyslových a řemeslných výrobců i dovozců a provozovat s nimi velkoobchodní činnost¹²⁰. Tuto činnost měl VDP vyvíjet prostřednictvím družstev, národních podniků a vlastními podnikovými zařízeními¹²¹. Podle § 6 zákona o VDP se členy tohoto podniku mohly stát družstva, národní podniky

---

¹¹⁴ Gottwald, K.: Spisy XV. Praha, SNPL 1961. s. 156 an.

¹¹⁵ Následně prováděné „omezování a zatlačování“ popsal Rudolf Slánský na IX. sjezdu KSČ v květnu 1949 takto: „začali jsme zbavovat vesnické vykořisťovatele rozhodujících pozic v družstvech, v jednotném svazu, v národních výborech, zbavovat je práva disponovat s traktory a mlátičkami ve strojních družstvech a tzv. volných sdruženích, začali jsme na ně uvalovat větší dodávkové povinnosti.“ Protokol IX. řádného sjezdu Komunistické strany Československa. Praha 1949. s. 132.

¹¹⁶ Tamtéž s. 922.

¹¹⁷ cit. dle Suchánka, s. 53. a Gottwald, K.: Vybrané spisy II. SNPL, Praha 1955.

¹¹⁸ Dějiny Komunistické strany Československa. 1. vyd. Praha, Státní nakladatelství politické literatury 1961. s. 549 an.

¹¹⁹ Tak Burešová, J.: Politický a institucionální rámec kolektivizace zemědělství v Československu se zaměřením na historická východiska. In: Blažek, Jech, Kubálek a kol.: Akce „K“. Praha, Pulchra 2010. s. 41. Pramen pro toto tvrzení není v této práci obsažen.

¹²⁰ § 2 odst. 1 písm. a) zák. č. 279/1948 Sb.

¹²¹ § 3 zákona o VDP.

či jiné právnické osoby, vyvíjející činnost spadající do působnosti VDP nebo mající k ní vztah. Zároveň měly do VDP vplynout a tím zaniknout Velkonákupní společnost družstev, Nákupní ústředna potravních družstev v Bratislavě a kupecká družstva, jež měla být určena vyhláškou ministerstva vnitřního obchodu v Úředním listě¹²². Členové těchto vplynuvších subjektů se stali ex lege¹²³, dnem vplynutí, členy Velkodistribučního podniku. Dozor nad VDP byl svěřen ministerstvu vnitřního obchodu, sám VDP měl vlastními revizními orgány dozírat na zachovávání zákona o VDP a předpisů jej provádějících, jakož i na plnění příkazů a zákazů uložených ministerstvem výkupu¹²⁴. Správními orgány VDP byli předseda, dva místopředsedové, představenstvo, dozorčí rada a valná hromada. Většinu ze třicetičlenného představenstva (předsedu, dva místopředsedy a třináct členů) a z patnáctičlenné dozorčí rady (předsedu a 7 členů) jmenovala vláda, jen zbytek byl volen valnou hromadou, na níž příslušel jeden hlas každému členu, bez ohledu na počet jeho podílů¹²⁵. Bližší úprava právních poměrů VDP byla svěřena stanovám, vydaným formou vládního nařízení¹²⁶. Relativně zajímavé je, že pro právní poměry VDP, na rozdíl od pozdější právní úpravy JZD, byla stanovena¹²⁷ subsidiární platnost starého družstevního zákona¹²⁸. Do Velkodistribučního podniku byla následně začleněna všechna družstva s podobným předmětem činnosti¹²⁹.

Ústředí pro hospodaření zemědělskými výrobky (dále jen „ÚHZV“) příslušelo výhradní právo vykupovat zemědělské výrobky od pěstitelů a chovatelů a právo je na vnitřním trhu zcizovat¹³⁰ a nakupovat a prodávat na vnitřním trhu potřeby pro provoz a udržování zemědělských závodů¹³¹. Tyto činnosti ÚHZV provádělo prostřednictvím

---

¹²² Viz § 11 odst. 1 zákona o VDP. Stalo se tak k 1. lednu 1949 na základě nařízení ministra vnitřního obchodu č. 318/1948 Sb. Stejného dne zahájil VDP na základě nařízení ministerstva vnitřního obchodu č. 317/1948 Sb. svou činnost.

¹²³ Viz § 12 zákona o VDP.

¹²⁴ Viz § 5 a § 10 zákona o VDP.

¹²⁵ Viz § 7 zákona o VDP.

¹²⁶ Jde o vládní nařízení ze dne 25. ledna 1949 č. 21/1949 Sb., kterým se vydávají stanovy Velkodistribučního podniku. Na tomto předpisu je nejzajímavější závěrečný § 42, který stanovil nabytí účinnosti tohoto nařízení k 1. lednu 1949 (sic!).

¹²⁷ Viz § 9 odst. 2 a 3 zákona o VDP.

¹²⁸ Zákona č. 70/1873 ř. z.

¹²⁹ Soukup, L.: Kolektivizace zemědělství v ČSR – právní a protiprávní povaha. In: Malý, K., Soukup, L. (eds.): Vývoj práva v Československu v letech 1948-1989. s. 460.

¹³⁰ § 3 odst. 1 písm. a) zákona o ÚHZV.

¹³¹ § 3 odst. 1 písm. d) zákona o ÚHZV.

družstev, národních podniků či svými zařízeními¹³². Dále ÚHZV řídilo po hospodářské stránce výkup, skladování, zpracování a rozdělování zemědělských výrobků, způsobem, stanoveným ministerstvem výživy, resp. ministerstvem zemědělství¹³³. Při této činnosti bylo oprávněno vydávat směrnice, zákazy či příkazy¹³⁴. Do ÚHZV vplynulo 12 centrálních skladištních družstev (Kooperativa, Moragro, atd. – viz § 11 zákona o ÚHZV). Jinak byla právní úprava ÚHZV v podstatě obdobná Velkodistribučnímu podniku, včetně stanov, vydaných formou vládního nařízení¹³⁵. ÚHZV mělo své pobočky v krajích, výkup fyzicky prováděla okresní hospodářská družstva¹³⁶.

2.7. Výroba, dodávky

Na tyto zákony navazovala dvě vládní nařízení¹³⁷ z 25. ledna 1949, nařízení č. 6/1949 Sb., o zemědělské výrobě podle smlouvy a nařízení č. 7/1949 Sb., o výkupu a dodávce zemědělských výrobků podle smlouvy, jež prováděla zákon o prvním pětiletém plánu¹³⁸. Těmito nařízeními byl dosavadní systém dodávkových kontingentů nahrazen systémem jen formálně smluvním¹³⁹.

První nařízení upravovalo smlouvu o výrobě zemědělských výrobků. Předmětem této smlouvy byl závazek zemědělce určitým způsobem obdělávat půdu, zajistit si vhodné osivo, dosáhnout určitého stavu zvířectva apod¹⁴⁰. Smlouvu uzavíral se zemědělcem MNV¹⁴¹, popř. jiný orgán pověřený ministerstvem zemědělství, k její platnosti¹⁴² bylo třeba schválení ONV. Smlouva se uzavírala na dobu jednoho roku a

---

¹³² § 1 odst. 3 zákona.

¹³³ § 3 odst. 1 písm. b) zákona.

¹³⁴ § 4 odst. 1

¹³⁵ Vládní nařízení č. 316/1948 Sb., kterým se upravují právní poměry Ústředí pro hospodaření se zemědělskými výrobky.

¹³⁶ Soukup, L.: Kolektivizace zemědělství v ČSR – právní a protiprávní povaha. In: Malý, K., Soukup, L. (eds.): Vývoj práva v Československu v letech 1948-1989. s. 460.

¹³⁷ Obě nařízení rozebírá Viktor Knapp: Zemědělské smlouvy. Právník 1949. s. 60 an.

¹³⁸ Zákon č. 241/1948 Sb.

¹³⁹ Tamtéž s. 460.

¹⁴⁰ Knapp, V.: Zemědělské smlouvy. s. 63.

¹⁴¹ Nejprve ministerstvo zemědělství v dohodě s min. výživy stanovilo podle jednotného hospodářského plánu výrobní úkoly pro jednotlivé kraje. Následně KNV rozvrhl tyto úkoly na jednotlivé okresy, ONV pak na jednotlivé obce. Konečně MNV v součinnosti s mimořádnou vyživovací komisí a sdružením JSČZ vytvořilo návrh, jak rozvrhnout výrobní úkoly na jednotlivé zemědělce. Při tom měl MNV postupovat podle směrnic ministerstva zemědělství. Lhůtu pro uzavření smluv s jednotlivými zemědělci určilo ministerstvo zemědělství. Viz § 2 cit. nařízení.

¹⁴² Tamtéž, s. 62.

měla tvořit podklad pro smlouvu o výkupu a dodávce¹⁴³. Omítl-li, resp. neuzavřel-li zemědělec ve stanovené lhůtě s MNV tuto smlouvu, předal MNV věc spolu se svým návrhem ONV, jenž zemědělci svým rozhodnutím, proti němuž nebylo opravných prostředků, stanovil jeho výrobní úkoly¹⁴⁴. Ve smlouvě byla navíc obsažena clausula rebus sic stantibus¹⁴⁵. Neplnil-li zemědělec výrobní úkoly, mohl MNV zajistit provedení potřebných prací ke splnění těchto úkolů na účet zemědělce¹⁴⁶.

Druhé nařízení upravovalo smlouvu o výkupu a dodávce zemědělských výrobků. Tuto smlouvu uzavíral zemědělec s Ústředím pro hospodaření se zemědělskými výrobky¹⁴⁷ nebo s jím pověřenou právníckou osobou, tj. s hospodářským družstvem¹⁴⁸, smlouvu spolupodepisoval zástupce MNV¹⁴⁹. Předmětem smlouvy byl závazek zemědělce dodat určené množství zemědělských výrobků a na druhé straně závazek ÚHZV resp. hospodářského družstva toto množství zemědělských výrobků vykoupit¹⁵⁰. Příslušné množství zemědělských výrobků, o němž měla být smlouva uzavřena, určil MNV za účasti zástupce ONV *podle směrnic ministerstva výživy vydaných v dohodě s ministerstvem zemědělství*¹⁵¹. Nedošlo-li k uzavření smlouvy, určil zemědělci dodávkovou povinnost rozhodnutím ONV v součinnosti s MNV¹⁵². Nesplnil-li zemědělec smlouvu, měla mu být podle vyhl. č. 297/1949 Ú. 1. I dána čtrnáctidenní dodatečná lhůta, po jejímž uplynutí mělo ÚHZV právo nakoupit výrobky jinde, zemědělec pak byl povinen uhradit ÚHZV rozdíl mezi cenami¹⁵³. Dodávková povinnost byla ovšem stanovována diferencovaně, „třídním přístupem“, často v nespelnitelné výši, přičemž za nesplnění dodávky mohly být uloženy i trestněprávní sankce¹⁵⁴.

---

¹⁴³ Viz dále.

¹⁴⁴ Rozhodnout měl tak, *aby zemědělský výrobní plán byl zajištěn*, nebyl tedy, jak uvádí V. Knapp vázán návrhem smlouvy ani návrhem MNV. Knapp, V.: *Zemědělské smlouvy* s. 62-63.

¹⁴⁵ Viz § 4 odst. 1 cit. nařízení, dále Knapp, V.: *Zemědělské smlouvy*. s. 64. an.

¹⁴⁶ § 4 odst. 2 cit. nařízení.

¹⁴⁷ Zákon. č. 278/1948 Sb.

¹⁴⁸ Knapp, V.: *Zemědělské smlouvy*. s. 67.

¹⁴⁹ Viktor Knapp v cit. článku na s. 66 dovozuje, že bez spolupodpisu zástupce MNV byla smlouva neplatná.

¹⁵⁰ Viktor Knapp vykládal právní úpravu v tom smyslu, že nešlo o smlouvu o smlouvě budoucí, nevznikal závazek uzavřít později trhovou smlouvu, nýbrž přímo z této smlouvy měl zemědělec povinnost zemědělské výrobky dodat a ÚHZV povinnost výrobky převzít a zaplatit. Knapp, V.: *Zemědělské smlouvy*. s. 61-62, 67.

¹⁵¹ § 2 cit. nařízení.

¹⁵² § 3 citovaného nařízení.

¹⁵³ Podle cit. Knappova článku s. 68.

¹⁵⁴ Soukup, L.: *Kolektivizace zemědělství v ČSR*. s. 460-461.

2.8. Státní správa zemědělství

Ve stejné době byla změněna i struktura státní správy ve věcech zemědělství. Na základě vládního nařízení č. 12/1949 Sb.¹⁵⁵ byly zřízeny zemědělské referáty KNV v čele se zemědělským referentem, jejichž úkolem bylo obstarávání krajské správy v zemědělských věcech. Do působnosti zemědělského referátu patřilo zejména vypracovávání dílčího plánu krajského plánu a kontrola jeho plnění, péče o rostlinnou a živočišnou výrobu a zvýšení výrobnosti v zemědělství, péče o ulehčení vesnické práce a její zhoštění¹⁵⁶ a také péče o *budování zemědělského družstevnictví*¹⁵⁷. Zemědělské referáty rovněž měly vyřizovat věci pozemkové reformy, konfiskací a národních správ v zemědělství. Ve všech těchto oborech prováděly také správní řízení trestní¹⁵⁸. Rozsah činnosti zemědělských referátů KNV byl podrobněji vymezen vyhláškou ministerstva zemědělství, vydanou v dohodě s ministerstvem vnitra¹⁵⁹. Zemědělský referát se členil na jednotlivá oddělení¹⁶⁰, jedním z nich bylo později *oddělení pro výstavbu JZD*¹⁶¹. Na okresní úrovni byly vytvořeny zemědělské referáty ONV¹⁶², jež byly podle pravidla tzv. dvojí podřízenosti¹⁶³ podřízeny nejen orgánům

---

¹⁵⁵ Nařízení provádělo zákon č. 280/1948 Sb., o krajském zřízení z 21. prosince 1948. Účinnost nařízení byla, ač nařízení pocházelo z 25. ledna, opět stanovena od 1. 1. 1949.

¹⁵⁶ Prostředkem měly být podle toho to nařízení HTÚP, mechanizace zemědělství a účelná výstavba zemědělských budov. Podle vyhl. č. 1058/1949 Ú. 1. rozhodovaly zemědělské referáty KNV o odvolání v oboru HTÚP a v záležitostech mechanizace měly dbát o přiděl mechanizačních prostředků pro družstevní a soukromý sektor.

¹⁵⁷ V vyhlášce ze 7. října 1949 č. 1058 Ú. 1. je již zdůrazněna péče o zvelebení JZD. Dále dle Č. 10. této vyhlášky zemědělské referáty KNV vydávaly směrnice pro sestavení plánů JZD, podávaly návrhy na udělování příspěvků družstvům. Podle tohoto ustanovení vyhlášky zemědělské referáty KNV také rozhodovaly o zrušení družstva z moci úřední (podle § 11 zákona č. 187/1948 Sb. rozhodovalo ministerstvo zemědělství) a v součinnosti s ÚRD rozhodovaly o slučování zemědělských družstev – šlo o provedení vládního nařízení č. 116/1949 Sb., o dalších přesunech působnosti ve veřejné správě z 22. dubna 1949.

¹⁵⁸ § 2 cit. nařízení.

¹⁵⁹ Vyhl. č. 1058/1949 Ú. 1.

¹⁶⁰ Podle části II. výše uvedené vyhlášky šlo o oddělení: 1. pro zemědělskou výrobu, 2. pro lesní výrobu, 3. pro racionalizaci zemědělské a lesní výroby (Toto oddělení se zabývalo mj. záležitostmi HTÚP, mechanizace zemědělství atp.), 4. pro zvláštní věci zemědělské (Sem spadalo i zemědělské družstevnictví.) a 5. pro věci veterinární.

¹⁶¹ Suchánek, J.: Právní regulace združstevňování československého zemědělství. Academia 1977. s. 213. \Tato oddělení byla zřizována na základě vyhlášky ministerstva zemědělství č. 450/1950 Ú. 1. z 13. července 1950. Tato oddělení měla mj. pomáhat JZD *při jejich přechodu k vyšším výrobním formám*. Předmětem své činnosti se JZD týkalo také oddělení 5 podle této vyhlášky – pro racionalizaci zemědělské a lesní výroby a pro zvláštní věci zemědělské.

¹⁶² Vývoj československého práva 1945-1989. s. 206-207.

¹⁶³ Soukup, J. Kolektivizace zemědělství v ČSR. s. 459.

ONV (plénu a radě), ale i zemědělskému referátu KNV¹⁶⁴. V rámci zemědělských referátů ONV byly později vytvářeny *zvláštní pracovní skupiny pro budování a rozvoj JZD*¹⁶⁵.

Vedle zemědělských referátů byly vyhláškou č. 369/1950 Ú. l. zřízeny komise KNV a ONV pro zemědělskou výrobu a výkup. Na úrovni jednotlivých obcí měly tyto komise své důvěrníky. Tyto komise fungovaly do konce roku 1951¹⁶⁶.

2.9. Mechanizace

Na začátku února 1949 byl přijat zákon o mechanizaci zemědělství¹⁶⁷. Tímto zákonem bylo ministerstvu zemědělství svěřeno řízení a kontrola mechanizace zemědělství¹⁶⁸, mj. řízení přidělování zemědělských mechanizačních prostředků, výkon dozoru nad řádným udržováním zemědělských mechanizačních prostředků a oprávnění provádět dozor a činit opatření, aby byl *v zájmu malých a středních rolníků a plnění výrobního plánu* prováděn zákon o pomoci rolníkům při uskutečňování zemědělského výrobního plánu¹⁶⁹. Tímto zákonem bylo také zřízeno¹⁷⁰ Ústředí pro mechanizaci zemědělské výroby, n. p. (dále jen „ÚMEZ“). Jako své složky zřizovalo ÚMEZ státní strojní stanice s opravami a státní strojní opravny. V sídlech KNV vytvářelo ÚMEZ své krajské orgány, tzv. krajské inspektoráty¹⁷¹. Na úrovni okresu byly vytvářeny státní traktorové stanice¹⁷². Dosavadní Ústředí zemědělských strojních stanic při podniku Státní lesy a statky bylo podle § 4 tohoto zákona zrušeno a jeho majetek se všemi právy a závazky přešel na ÚMEZ. Dozor nad ÚMEZ náležel ministru zemědělství, ÚMEZ byl řízen správním sborem s generálním ředitelem¹⁷³. Ústředí mělo podle § 5 zákona zejména poskytovat strojní pomoc zemědělství, poskytovat *místním zemědělským*

---

¹⁶⁴ Srv. § 6 odst. 5 a § 8 zákona č. 139/1949 Sb., o organizaci lidové správy v okresech.

¹⁶⁵ Je o nich zmínka např. v oběžníku č. 1130/1950 Sb. ob. KNV.

¹⁶⁶ Fábry, V.: *Zemědělsko-družstevní právo*. ČSAV, Praha 1956. s. 71. Zrušeny byly vl. nařízením 119/1951 Sb.

¹⁶⁷ Zákon č. 27/1949 Sb.

¹⁶⁸ § 1 odst. 2 cit. zákona.

¹⁶⁹ Zákon č. 55/1947 Sb. ve znění zák. č. 132/1948 Sb. Tento zákon měl původně omezenou platnost do 31. 12. 1948, uvedenou novelou bylo toto časové omezení platnosti zrušeno.

¹⁷⁰ § 2 cit. zákona.

¹⁷¹ Soukup, L.: *Kolektivizace zemědělství v ČSR*. s. 460.

¹⁷² Tamtéž.

¹⁷³ Viz §11-17 cit. zákona.

*družstvům se strojní činností*¹⁷⁴ soustavnou pomoc, vypracovávat plán na poskytování strojní pomoci zemědělství (společně s *místními zemědělskými družstvy se strojní činností* v součinnosti s ONV a JSČZ), účastnit se jeho provádění a vykonávat jeho kontrolu, uzavírat s družstvy a živnostníky smlouvy o provádění oprav zemědělských mechanizačních prostředků, uzavírat s družstvy a jinými osobami smlouvy o provedení zemědělských prací a navrhopvat ONV a MNV potřebná opatření o zemědělských mechanizačních prostředcích podle zákona č. 55/1947 Sb. ve prospěch státních strojních stanic a *místních zemědělských družstev se strojní činností*¹⁷⁵. S tímto posledním bodem souviselo nejdůležitější oprávnění ÚMEZu, možnost získat prostřednictvím nuceného výkupu základní zemědělské mechanizační prostředky od zemědělců, pokud tito neplnili výrobní nebo vyživovací plán¹⁷⁶, nebo nebyly-li mechanizační prostředky využity. Výkupní řízení prováděl na návrh ÚMEZu ONV¹⁷⁷. Toto ustanovení zákona bylo provedeno vyhláškou¹⁷⁸ ministerstva zemědělství¹⁷⁹, jež obsahovala vymezení základních mechanizačních prostředků¹⁸⁰ (jichž se výkup týkal) a stanovovala povinnost ONV provést jejich soupis. Soupis měl být předán ÚMEZu k podání návrhu na vykoupení. Na základě návrhu ÚMEZu pak vydal ONV rozhodnutí o výkupu základního mechanizačního prostředku. Na základě tohoto rozhodnutí byl vlastník povinen za stanovenou cenu stroj odevzdat kupci určenému ONV. Nejdůležitější stroje (např. traktory přes 30 ks) mohly být vykoupeny jen pro státní strojní stanici, u ostatních měl ONV přihlídnout především k potřebě JZD¹⁸¹ v obci, popř. JZD ve vedlejší obci, toliko nebylo-li by jich, mělo je převzít ÚMEZ. Konečně vyhláška

---

¹⁷⁴ V zákoně se ještě nemluví přímo o JZD, zákon o JZD byl přijat o něco později.

¹⁷⁵ Tj. navrhnout nucené přenechání zemědělského zařízení ve prospěch státní strojní stanice či družstva (později JZD).

¹⁷⁶ V § 1 odst. 1 vyhl. č. 612/1949 Ú. l. formulace „*zaviněně neplní smlouvy o výrobě nebo o výkupu a dodávce zemědělských výrobků*“.

¹⁷⁷ § 6 cit. zákona. ONV mohl provést nucený výkup i ve prospěch *místního zemědělského družstva se strojní činností*, pokud šlo o zařízení, získaná fyzickou osobou na poukaz pro družstvo nebo pro tzv. volné sdružení.

¹⁷⁸ Již předtím bylo vyhláškou ministerstva zemědělství č. 363 ze dne 14. února 1949 zakázáno smluvně zcizovat vyjmenované zemědělské mechanizační prostředky. Takováto právní jednání, učiněná od 1. ledna 1949 do účinnosti této vyhlášky, byla s výhradou dodatečného souhlasu ministerstva zemědělství prohlášena za neplatná.

¹⁷⁹ Vyhláška ministerstva zemědělství č. 612 ze dne 30. května 1949 o výkupu základních zemědělských mechanizačních prostředků od fyzických osob.

¹⁸⁰ Vyhláškou č. 1048/1949 Ú. l. z 20 října 1949 bylo vymezení základních mechanizačních prostředků, jichž se výkup týkal, podstatně rozšířeno.

¹⁸¹ Ohledně placení kupní ceny JZD vyhláška v §5 stanovila: „*Způsob a dobu zaplacení kupní ceny stanoví okresní národní výbor podle usnesení členské schůze jednotného zemědělského družstva.*“

okresnímu národnímu výboru umožňovala na návrh okresního orgánu ÚRD nebo JZD vykoupit (resp. vydat rozhodnutí o výkupu) základní mechanizační prostředky od fyzických osob, jež je získaly na poukaz vydaný na družstvo nebo na tzv. volné sdružení. Nucený výkup podle § 6 zákona o mechanizaci zemědělství a uvedené vyhlášky byl zahájen ve druhé polovině roku 1949¹⁸².

2.10. Příprava zákona o JZD

Koncepce jednotných družstev byla schválena předsednictvem ÚV KSČ 2. 12. 1948, jednotné družstvo mělo být „základnou našeho příštího organizovaného hospodářství venkova.“¹⁸³ Příprava osnovy zákona o JZD byla uložena ministerstvu zemědělství. „ÚRD – přestože byla podle zákona vrcholným orgánem veškerého družstevního hnutí – byla od této doby jen formálním účastníkem tvorby koncepce dalšího rozvoje zemědělského družstevnictví.“¹⁸⁴

K 10. prosinci 1948 je datován návrh ministerstva zemědělství vybudovat jednotná místní družstva¹⁸⁵ (určený pro předsednictvo ÚV KSČ). Předsednictvem byl návrh projednán 16. - 17. 12. 1948. V citované edici dokumentů se uvádí, že zákon o jednotných místních družstvech (v návrhu jsou promiscue označována jako jednotná vesnická družstva) „nevešel v platnost a místo toho byla ustavena JZD“, návrh se ovšem s později přijatými předpisy o JZD obsahově dosti shoduje. V návrhu, který je označen jak tajný, jsou v úvodu (otevřeněji, než v zákoně o JZD) vysvětleny účely osnovy: „boj za omezování kapitalistických živlů na vesnici“, použití „družstevních forem spolupráce jako přechodu k socialistické velkovýrobě v zemědělství“, „vybudovati v místním jednotném družstvu mocnou zbraň třídního boje pracujícího rolnictva proti statkářům i vesnickým boháčům“, „instrument budování socialismu v zemědělství“ a ovšem i odstranění roztržštěnosti družstevního systému (s jeho očištěním). Pro jednotné místní družstvo byl doporučen název zádruha. Mělo nahradit „všechny dosavadní typy družstev, jichž působnost nepřesahuje obvod obce“, vyjma družstev úvěrních a družstev spotřebních. Pro sloučení v JMD se navrhovala mj.

---

¹⁸² Soukup, L.: Kolektivizace zemědělství v ČSR. s. 460.

¹⁸³ podle Suchánka s. 58

¹⁸⁴ Tamtéž, tímto také padly koncepce vytvořené na půdě ÚRD – viz výše.

¹⁸⁵ Vznik JZD 48-49. dokument č. 9, s. 50 an.

družstva scelovací¹⁸⁶, strojní, elektrárenská, ZVD pro společné obhospodařování půdy¹⁸⁷, stájová družstva, místní pastevní družstva¹⁸⁸, místní lesní družstva, družstevní mlýny, družstva meliorační, vodovodní a kulturní. Hlavními úkoly (předmětem činnosti) JMD mělo být scelování půdy (*„jako pomoc drobným a středním rolníkům v individuálním hospodaření, jako instrument třídního boje proti vesnickým boháčům a jako jeden z výrobních předpokladů pro budování socialistické velkovýroby“*), mechanizace zemědělské práce, organizace zemědělské výroby pro obvod obce se zřetelem na plnění státního hospodářského plánu (*„postupně půjde také o společné obdělávání půdy a společný odchov i výkrm dobytka a drůbeže“*), péče o zvyšování technické a kulturní úrovně vesnice a konečně spoluúčast při výkupu a při opatrování zemědělských výrobních prostředků. Podle návrhu by se se členy mohli stát drobní a střední zemědělci, fyzické osoby obhospodařující *zemědělskou půdu v rozsahu malého nebo středního zemědělského závodu jako nutný doplněk své hospodářské existence* a jiné osoby (nezemědělci), které *v obci bydlí a jsou s to přispívat ke splnění účelu družstva a k posílení i upevnění jeho činnosti*. Z možnosti stát se členy měl být vyloučen ten, *kdo neplní svých povinností vůči státu* nebo *kdo je znám svým nepřátelským poměrem k lidově demokratickému řádu*, ani ten, kdo vlastnil těžkou mechanizaci. Složení představenstva mělo odpovídat sociálnímu složení JMD, výrobní obory měly mít v představenstvu většinu a mělo být pamatováno i na zastoupení žen. Ohledně členských podílů se v návrhu uvažovalo o dvou variantách, jednotném podílu pro všechny členy, stanoveném nízko (s malým významem pro financování družstva) nebo o variantě s povinností upsat počet podílů odpovídající výměře půdy (HLAS by měl člen jen jeden). Vnitřně mělo být družstvo členěno do odborů dle činností, výrobní odbohy. *„Autonomie výrobních odborů bude znamenat, že jejich členové budou mít sami účast na zisku i ztrátě v provozu svého odboru.“* Zdroji financování měly být povinné investiční zápůjčky (dle výměry), dobrovolné investiční zápůjčky, zemědělský úvěr¹⁸⁹ a podpory z veřejných prostředků. Ministerstvo zemědělství mělo mít přímý

---

¹⁸⁶ podle zákona č. 47/1948 Sb.

¹⁸⁷ Prozatímní stanovy zemědělského výrobního družstva: Výnos ministerstva zemědělství č. j. 29989 ze dne 23. srpna 1945. Praha, Ministerstvo zemědělství 1945.

¹⁸⁸ Provozní řád horských pastevních družstev. Praha, Ministerstvo zemědělství 1946.

¹⁸⁹ Podle zákona č. 43/1948 Sb., o zemědělském úvěru.

dozor nad činností JMD. „*Proto by MJD měla tvořiti v rámci ÚRD zvláštní odbor, nad nímž by mělo výlučný dohled ministerstvo zemědělství.*“

Osnova zákona o JZD byla ministerstvem zemědělství vypracována během konce prosince 1948 a začátku ledna 1949. Následně ji na svém zasedání 24. ledna 1949 projednalo a schválilo předsednictvo ÚV KSČ. Osnova byla poté jako vládní návrh zákona předložena Národnímu shromáždění¹⁹⁰

Důvodová zpráva¹⁹¹ k vládnímu návrhu zákona o JZD je stručná. V úvodu odkazuje na programové prohlášení vlády ze dne 17. června 1948, poté podává doklady o roztržitosti družstevního hnutí (počty družstev v ČSR dle druhů) a problémy s ní spojené. Z důvodové zprávy není možné nic konkrétního o jednotných družstvech zjistit, zejména nic nenasvědčuje následné kolektivizaci.

Vládní návrh zákona o JZD byl rozeslán 10. 2. 1949 a byl přikázán zemědělskému výboru jako tisk č. 216. Zemědělský výbor NS projednal vládní návrh zákona o JZD dne 16. února 1949 a usnesl¹⁹² se doporučit NS jeho přijetí s drobnou změnou v § 5 odst. 4. Zpráva zemědělského výboru byla rozeslána den poté.

Vládní návrh zákona o jednotných zemědělských družstvech byl Národním shromážděním projednán a schválen na jeho 26. schůzi dne 23. února 1949 a byl ve Sbírce zákonů publikován pod č. 69 (dále jen „zákon“). Na této schůzi nejprve vystoupil poslanec zpravodaj, Antonín Volavka. Ve svém projevu nejprve označil projednávaný zákon za „*další veliký zákon naší pracující vesnice... zákon, který směřuje k úplné demokratizaci naší vesnice.*“ Poté stručně nastínil důvody vzniku jednotlivých typů družstev (kampeličky, skladištní, lihovary, strojní, meliorační, scelovací etc.), dále shrnul změny po roce 1945 (současný stav zemědělského družstevnictví), pak vysvětlil účel zákona a vyjmenoval úkoly JZD, aby na konec jménem Zemědělského výboru doporučil zákon k přijetí s výše uvedenou drobnou změnou. Následné rozpravy se zúčastnilo pět poslanců. Ve svých výstupech se většinou věnovali kritice dřívějšího stavu družstevnictví (agrární strana) a vyzdvihovali změny provedené po Únoru 1948 a výhody projednávaného zákona. Několikrát byl připomenut závazek obsažený ve vládním prohlášení ze dne 17. 6. 1948: „*Také podnikání lidového družstevnictví,*

---

¹⁹⁰ Suchánek, J: Vznik koncepce JZD. Academia: Praha 1972. s. 62.

¹⁹¹ Tisk č. 216. http://www.psp.cz/eknih/1948ns/tisky/t0216_00.htm.

¹⁹² Parlamentní tisk č. 229. http://www.psp.cz/eknih/1948ns/tisky/t0229_00.htm.

zejména pak družstevnictví zemědělskému, případně při naší cestě k socialismu důležitý úkol. Proto bude překročeno k jeho zjednodušení a praktickému sjednocení vybudováním jednotných universálních družstev, kterým případnou nové, vyšší úkoly“. Řečníci se ve svých projevech vesměs vyhýbali tématu kolektivizace, jen poslanec Josef Sedlák zdůraznil, „že celá konstrukce projednávané osnovy ničím nenaznačuje a proto také nijak neznamena, že jednotná zemědělská družstva jsou kolektivizací zemědělské výroby“. Své prohlášení o něco dále ovšem zpochybnil¹⁹³. Vyjádřil se nepřímou i k později tak zdůrazňované otázce členství větších zemědělců („vesnických boháčů“ či „kulaků“) v JZD¹⁹⁴. Této věci se ve svém projevu dotkl i poslanec František Dvořák¹⁹⁵.

3. Od přijetí zákona o jednotných zemědělských družstvech do konce roku 1950

3.1. Zákon o jednotných zemědělských družstvech

V Národním shromáždění byl text vládního návrhu pozměněn pouze nepatrně, a to v § 5 odst. 4 a § 7 odst. 1¹⁹⁶. Jak poznamenal např. Ladislav Feierabend¹⁹⁷, „ze samotného zákona není snadné poznat, že jeho cílem je vybudovat kolektivní zemědělský systém“. Zákon byl velice stručný, obsahoval pouhých čtrnáct paragrafů, vymezujících pouze některé záležitosti družstva. Nejprve vymezil účel jednotných družstev¹⁹⁸ (která označil za lidová družstva podle § 157 ústavy), která prohlásil za právnickou osobu.

---

¹⁹³ „Tím však není řečeno, že i v budoucnosti zůstane při dosavadním stavu. Jsme státem lidově demokratickým a provádíme přestavbu společenského řádu směrem k socialismu.“

¹⁹⁴ „Jednotné zemědělské družstvo však není nástrojem socializace, je nástrojem zvelebení zemědělské produkce, a proto z členství v družstvu není nikdo vylučován. Jeho členem může být každý zemědělec bez ohledu na výměru svého pozemkového majetku, a poněvadž jednotné družstvo bude ovládáno duchem pravé demokracie, budou v něm různé velikostní skupiny zastoupeny podle své početnosti v obci.“

¹⁹⁵ „Při debatách s rolníky jsme došli k závěru, že členství bude umožněno všem bez rozdílu sociálního postavení. Nikoho nevylučujeme, kdo má kladný poměr k lidově demokratickému režimu a kdo chce plnit výrobní a výkupní úkoly.“ Zde je vhodné připomenout, že později se nedostatek kladného poměru dovozoval z příslušnosti ke kulactvu – dále.

¹⁹⁶ Slosloví „nebo osoba pracující ve prospěch zemědělství“ bylo nahrazeno sloslovím „nebo osoba, která svou účastí může přispět ke splnění účelu družstva“. Srv. stenoprotokoly

¹⁹⁷ Feierabend, L.: Zemědělské družstevnictví v Československu do roku 1952, Stehlik, Volary 2007. s. 66.

¹⁹⁸ „V zájmu zajištění blahodárného rozvoje zemědělského družstevnictví a odstranění dosavadní roztržitého družstevní činnosti v zemědělství... která mají sjednotit dosavadní různá zemědělská družstva a přinést významný prospěch pracujícím zemědělcům.“ Jaroslav Suchánek dodává: „Nemluví se zde tedy o tom, že by JZD v podobě načrtnuté zákonem, byla nástrojem socialistické přestavby našeho zemědělství. Tento úkol byl dán veřejně formulovanými prohlášeními až později.“ viz Suchánek, J: Vznik koncepce JZD. Praha: Academia 1972. s. 63.

Přitom zdůraznil dobrovolnost zakládání JZD¹⁹⁹. Dále byl vymezen předmět činnosti JZD, a to formou generálního zmocnění s demonstrativním výčtem jednotlivých činností²⁰⁰ (scelování půdy, mechanizace, součinnost při stanovení, rozvrhu a plnění výrobních úkolů, součinnost při stanovení, rozvrhu a plnění dodávek, *péče o zvelebení rostlinné a živočišné výroby, péče o organizaci práce, péče o zvyšování sociální a kulturní úrovně venkova a konečně péče o ulehčení práce venkovské ženy*). Výslovně byla vyloučena činnost patřící k úkolům peněžních ústavů. Bylo stanoveno, že, „*vyžaduje-li to veřejný zájem, může se činnost družstva vztahovati i na nečleny v rozsahu, který určí Ústřední rada družstev po schválení ministra zemědělství*“, popř. výživy (§ 2 odst. 2). JZD bylo výslovně oprávněno sjednávat smlouvy o výrobě a o dodávce, zastupující své členy, popř. i nečleny. Zásadně mělo být v jedné obci jedno JZD, výjimku mohlo po slyšení ÚRD povolit ministerstvo zemědělství.

Důkladněji zákon upravoval postup vedoucí k vzniku JZD²⁰¹. Před vznikem JZD měl vykonávat činnost vedoucí k jeho ustavení *přípravný výbor*. Ustavení přípravného výboru muselo být schváleno okresním orgánem ÚRD. Tento orgán schvaloval následně i ustavení JZD, toto rozhodnutí mělo konstitutivní účinek²⁰², následný zápis do rejstříku měl význam jen deklaratorní (na rozdíl od starého zákona č. 70/1873 ř. z.). Družstva existující v obci směla od účinnosti zákona vykonávat činnost jen v mezích běžného hospodaření. Bylo-li v obci jedno družstvo, přetvořilo se v JZD, bylo-li jich více, splynula v JZD (kromě družstev spotřebních, bytových, živnostenských a řemeslnických). Co se týká práv a závazků, byl stanoven princip universální sukcese. Podle zákona se členem JZD mohl stát „*každý zemědělec nebo osoba, která svou účastí*

---

¹⁹⁹ Tato zásada dobrovolnosti byla oficiálně hlášána po celou dobu kolektivizace, byla řazena mezi ústřední zásady později ustaveného zemědělsko-družstevního práva – např. Fábry, V.: Zemědělsko-družstevní právo. Nakladatelství Československé akademie věd, Praha 1956. s. 56 an.

²⁰⁰ K demonstrativnímu výčtu činností poznamenává J. Suchánek: „*Vycházelo se z představy, že tyto činnosti, které dříve provozovala jednotlivá družstva, budou nadále vykonávány JZD – a to navzdory tomu, že směr organizace našeho národního hospodářství už vcelku jasně naznačoval (a bylo to patrné už i z právních norem vydaných v této době), že některé z výše uvedených činností budou napříště prováděny nedružstevními, zejména státními hospodářskými organizacemi. V těchto souvislostech byl bohužel zákon a stanovy částečně již překonány v době publikace.*“ Suchánek, J.: Právní regulace... s. 59-60

²⁰¹ v §§ 5-8

²⁰² Kunc, P.: Jednotná zemědělská družstva. Právník 1950. s. 222.

*může přispěti ke splnění účelu družstva*²⁰³.“ Členové přetvořivších se/splynuvších družstev se stávali členy JZD ex lege, pokud do 14 dnů ode dne vyhlášení vzniku JZD neoznámili své vystoupení. JZD byla podle zákona členy ÚRD, ve které tvořila zvláštní odbor. JZD byly podrobeny doзору ministerstva zemědělství. Úkony související se vznikem JZD byly osvobozeny od všech poplatků a dávek.

V dalším zákon odkazoval na *vzorné stanovy*²⁰⁴ a *jednací řád*, které měla vydat ÚRD se schválením ministra zemědělství. Kromě toho bylo ministerstvo zemědělství zmocněno vydat k provedení zákona nařízení²⁰⁵.

Zákon se výslovně nevztahoval na ústavy lidového peněžnictví. Pro JZD byla vyloučena platnost zákona č. 70/1873 ř. z., o výdělkových a hospodářských společenstvech²⁰⁶ a zák. čl. XXXVII/1875, o obchodním zákoníku.

2.2. Nařízení

Prováděcí nařízení Ministra zemědělství ze dne 17. března 1949 č.75/1949 Sb. opakovalo některá ustanovení zákona a podrobně upravilo otázky související se vznikem družstva (ustavení přípravného výboru, ustavení jednotného družstva, vypořádání závazků). Upřesnilo, že se přetvoří (splynou) pouze družstva, jejichž obvod působnosti se podle stanov vztahuje na obvod jedné obce.

Přípravný výbor se měl skládat z 5 až 10 členů, kteří si měli na první schůzi zvolit předsedu a místopředsedu. Předseda byl do 3 dnů od svého zvolení povinen oznámit ustavení přípravného výboru okresnímu orgánu ÚRD a požádat o jeho schválení. Oznámení muselo být potvrzeno MNV²⁰⁷. Ustavení přípravného výboru potvrzoval okresní orgán ÚRD výměrem. Po obdržení tohoto výměru měl přípravný

---

²⁰³ Původní formulace vládního návrhu byla „*nebo osoba pracující ve prospěch zemědělství*“.

V Národním shromáždění byla tato změněna na základě pozměňovacího návrhu skupiny poslanců, z důvodu, aby se členem JZD mohl stát i vesnický učitel. Viz Stenoprotokoly.

²⁰⁴ Schváleny byly výnosem ministerstva zemědělství ze dne 6. 4. 1949 a vyšly jako příloha vyhlášky ministerstva zemědělství č. 548/1949 Ú. I. II. díl dne 15. 4. 1949.

²⁰⁵ Nařízení Ministra zemědělství č. 75/1949 Sb. ze dne 17. března 1949, kterým se provádí zákon o jednotných zemědělských družstvech.

²⁰⁶ V rámci projednávání návrhu zákona úřad předsednictva vlády doporučoval, „*aby ustanovení dosavadních družstevních zákonů platila alespoň podpůrně, pokud navržený zákon, anebo předpisy podle něho vydané, nestanoví jinak.*“ Ke změně nedošlo. Vznik JZD 48-49 dok. č. 12.

²⁰⁷ §2 odst. 1 cit. nařízení.

výbor zahájit přípravné práce k založení JZD²⁰⁸. Těmi podle §3 odst. 1 byl zejména nábor členstva a zjištění družstev, která se mají přetvořiti nebo splynouti v jednotné družstvo, a jejich členů. Dokončení přípravných prací spolu s žádostí o schválení ustavení JZD se podle zákona²⁰⁹ oznamovalo okresnímu orgánu ÚRD. Nařízení stanovilo náležitosti oznámení a rozsah přezkumu (zda oznámená družstva spadají §1 odst. 2 nařízení, zda JZD bude mít dostatečný počet členů). Ustavení JZD se schvalovalo výměrem. Podle §4 nařízení vzniklo JZD dnem schválení, stejným dnem se dosavadní družstva přetvořila, popř. splynula v JZD, jejich členové se stali ex lege členy JZD, pokud neoznámili do 14 dnů od zveřejnění vzniku JZD své vystoupení. Stejným dnem přešel majetek a závazky dosavadních družstev na JZD (bez likvidace). Do osmi dnů od doručení schvalovacího výměru byl přípravný výbor povinen oznámit JZD soudu k zápisu do společenstevního rejstříku²¹⁰.

Co se týká vnitřního uspořádání JZD, odkazovalo nařízení na závazné vzorné stanovy²¹¹. Právní účinnost případné změny stanov byla vázána na písemný souhlas ÚRD, vydaný se schválením ministerstva zemědělství²¹². V § 8 byla stanovena povinnost JZD vést seznam svých členů.

O něco podrobněji upravovalo nařízení *Vypořádání některých závazků přetvořených a splynuvších družstev*²¹³. Členům splynuvších (přetvořených) družstev se jejich splacené členské podíly zúčtovaly až do výše podílů, které byli tito členové povinni upsat podle stanov JZD, zbytek se považoval za investiční zápůjčku. Ti z nich, kteří oznámili své vystoupení z JZD do 14 dnů od vyhlášení jeho vzniku, měli nárok na vrácení splacených členských podílů (po uplynutí doby určené pro výplatu podílů vystoupivších členů dle stanov). Pokud tito členové poskytlí v splynuvších (přetvořivších se) družstvech investiční příspěvky, měli právo uplatnit u JZD nárok na jejich přeměnu v investiční zápůjčky.

V *závěrečných ustanoveních* byla pro JZD vyloučena platnost ustanovení vládního nařízení č. 314/1948 Sb., o dočasných omezeních v živnostenském a jiném

---

²⁰⁸ §2 odst. 2 Opis výměru byl orgánem ÚRD zasílán MNV.

²⁰⁹ §5 odst. 2 zákona

²¹⁰ §5 odst. 2 cit. nař.

²¹¹ §6 odst. 1 nař.

²¹² §6 odst 1 nař.

²¹³ v §§ 9 a 10

výdělečném podnikání a nařízení s mocí zákona č. 359/1940 Sl. z., ve znění nařízení č. 34/1942 Sl. z. a bylo stanoveno, že dosavadní družstva mohou po účinnosti zákona *vyvíjeti svou činnost jen v mezích běžného hospodaření a prováděti jen ty investice, na nichž se jejich správní orgány usnesly podle stanov před účinností zákona*²¹⁴.

3.3. „Vzorové“ stanovy JZD

Návrh stanov vypracovalo Ministerstvo zemědělství, projednán kolegiem ministra zemědělství byl ve dnech 28. 2. a 3. 3. 1949. V souvisejícím materiálu pro předsednictvo ÚV KSČ²¹⁵ ze 7. 3. se uvádí, že „*stanovy... se úplně liší od všech dosavadních stanov družstev*“, dřívější stanovy podrobně upravovaly otázky formálně právní povahy (orgány, jejich působnost, vztah člena k družstvu) a byly prý jasné pouze školenému právníkovi. Naproti tomu v návrhu jsou podrobně vysvětleny jednotlivé činnosti družstva a jejich účely. Formálně právní otázky jsou ponechány vzornému jednacímu řádu. „*Také sloh stanov se liší od stanov tradičních, a to podle zásady, že stanovy nejsou psány pro právníky, nýbrž pro široké lidové vrstvy, které činnost družstva budou provádět*²¹⁶. Vzorné stanovy byly publikovány v čísle 89 Úředního listu II. ze dne 15. dubna 1949 ve formě přílohy vyhlášky ministerstva zemědělství č. 548/1949 Ú. 1. II (díl oznamovací). Stanovy byly předtím, dne 6. dubna, schváleny výnosem ministerstva zemědělství č. j. 53.209/49-VII/62.

Jak bylo uvedeno v materiálu pro předsednictvo ÚV KSČ, vzorové stanovy představují, zejména v své části první, spíše jakýsi návod, vysvětlení, co to JZD je a co může užitečného dělat, nejde o běžný normativní text. Stanovy jsou rozděleny na dvě části, část I. („narrativní“) na devět oddílů, část II. (Organisace jednotného družstva) na šest oddílů. Hluběji je text stanov členěn pouze nadpisy, členění na články a odstavce chybí. V části první je nejprve v úvodu vylíčeno poslání jednotných družstev, zmíněno,

---

²¹⁴ § 12 nař.

²¹⁵ Vznik JZD 48-49, dok. č. 19.

²¹⁶ tamtéž

že dřívější družstva byla ovládnuta vesnickými boháči. Dále jsou v jednotlivých oddílech popsány obory činnosti, které může JZD vykonávat. Poslední oddíl této části je věnován plánování, je v něm zdůrazněn jeho význam, pojednáno o uzavírání smluv o výrobních úkolech a o kontrole plánu. Část II. obsahuje už více ustanovení normativní povahy.

Podrobně bylo upraveno členství²¹⁷. Členem podle stanov mohl být „*každý rolník, každá rolnická žena a rolnická mládež od 16 let, kteří chtějí v duchu těchto stanov spolupracovat v jednotném družstvu ke splnění jeho úkolů.*“ Kromě toho členem mohly být „*ostatní osoby, které svou účastí mohou přispět k dosažení jeho účelu.*“²¹⁸ Členství se nabývalo na základě písemné přihlášky. O přijetí rozhodovalo představenstvo, v případě nejednomyslnosti členská schůze. Odmítnutí muselo být odůvodněno a uchazeči písemně oznámeno. Proti tomuto usnesení se mohl uchazeč do 15 dnů od oznámení odvolat k okresní družstevní radě, která měla rozhodnout s konečnou platností. Členství se nabývalo dnem přijetí, popř. dnem rozhodnutí ODR. Dále bylo upraveno pozbývání členství (vystoupení, vyloučení, smrt, převod členského podílu). Vystoupení bylo nutné oznámit „*nejméně 6 měsíců před skončením správního roku.*“ O vyloučení rozhodovalo představenstvo, v případě nejednomyslnosti členská schůze, rozhodnutí muselo být odůvodněno. Vyloučený člen mohl podat odvolání k ODR do 15 dnů od oznámení zprávy o vyloučení, úprava tedy byla obdobná přijetí. Ve stanovách byly vyjmenovány důvody obligatorního vyloučení člena²¹⁹: hrubé porušení zásad družstevní svépomoci či zájmů družstva, neplnění členských povinností a závazků vůči JZD (úmyslně nebo z hrubé nedbalosti), právoplatné odsouzení pro zločin nebo některý z činů podle zákonů č. 231/1948 Sb.²²⁰ nebo č. 15/1947 Sb.²²¹, ohrožování výstavby lidově demokratického zřízení nebo hospodářského života²²² a konečně nezaplacení upsaného podílu do 6 měsíců od přijetí. Členství pochopitelně

---

²¹⁷ Část II., oddíl 2.

²¹⁸ Např. vesnický učitel – viz výše.

²¹⁹ viz formulace „*Představenstvo vyloučí člena:*“

²²⁰ Zákon na ochranu lidově demokratické republiky z 6. října 1948.

²²¹ Zákon o stíhání černého obchodu a podobných pletich ze 13. února 1947.

²²² Tento důvod byl později používán k vyloučení tzv. vesnických boháčů - viz Fábry, V.: Zemědělsko-družstevní právo. ČSAV, Praha 1956. s. 68. Toto ustanovení vzorových stanov uváděl jako prostředek k vyloučení vesnických boháčů Rudolf Slánský na zasedání ÚV KSČ 24. února 1950. Slánský, R.: JZD a úkoly strany na vesnici. 1950. s. 14.

zanikalo smrtí. Převod členského podílu na nečlena bylo třeba schválit představenstvem. Práva a povinnosti člena byly vymezeny obecně s navazujícím demonstrativním výčtem. Mj. se mohl člen domáhat u ODR zastavení výkonu usnesení správního orgánu družstva pro rozpor se zákonem, stanovami nebo JŘ. Mezi povinnostmi patrně jako pozůstatek dřívějších poměrů zůstala uhrazovací povinnost „*přispět v případě konkursu nebo pasivní likvidace družstva k úhradě jeho schodku, a to nejvýše dvojnásobkem svého členského podílu.*“

Oddíl 3. upravoval členskou schůzi a účast členstva v JZD. Členská schůze byla označena jako orgán, který vyjadřuje vůli členstva. Měla se scházet nejméně jednou za měsíc (a vždy, když o to požádá 1/3 členů). Schůzi svolával předseda, minimálně 3 dny předem, s předem stanoveným pořadem jednání. Kvorum pro jednání bylo určeno nejméně 1/3 členstva. Bylo zdůrazněno právo rolnických žen účastnit se členské schůze, podávat návrhy (i když nebyly členkami JZD – manželky členů). Působnost členské schůze byla vymezena demonstrativně. V tomto oddílu byla dále upravena sousedská výpomoc, brigády, soutěžení a mládež.

Oddíl čtvrtý, týkající se hospodaření JZD, upravoval zejména plán. Plán mělo vypracovat představenstvo, projednat s MNV předložit valné hromadě ke schválení. Plán musel odpovídat směrnicím KNV. Nad sestavením a prováděním plánu měli vykonávat dozor ONV a Okresní družstevní rada. Dále zde byla zmínka o vedení účetnictví a použití zisku (reservní fond) a úhradě ztráty, v ostatních záležitostech správní povahy bylo odkázáno na jednací řád.

Pátý oddíl upravoval zdroje financování JZD. Peněžní prostředky pro svou činnost mohlo podle vzorových stanov JZD získat prostřednictvím členských podílů, formou investiční zápůjčky, prostřednictvím zemědělského úvěru²²³ či z poplatků za používání družstevních strojů. Člen JZD byl povinen upsat a zaplatit jeden členský podíl, jehož jednotnou výši určila valná hromada v rozmezí 100 – 500 Kčs. Výši poplatků, jež byli povinni platit členové za používání strojů patřících JZD, měla určit členská schůze. Poplatky měly být stanoveny tak, aby malí a střední zemědělci platili

---

²²³ Na základě zákona č. 43/1948 Sb., o zemědělském úvěru.

poměrně méně, než zemědělci ostatní²²⁴. K úhradě nákladů rozsáhlejších investic mohla členská schůze dvoutřetinovou většinou přítomných členů uložit členům JZD povinnost přispět investičními zápůjčkami. Tyto zápůjčky měly být mezi členy rozvrženy zásadně *podle výměry půdy a výnosu hospodářství*²²⁵. Způsob a lhůty splácení investičních zápůjček JZD členům ponechávaly stanovy rovněž členské schůzi.

Poslední, šestý oddíl druhé části vzorových stanov vymezoval orgány JZD. Vedení²²⁶ JZD bylo svěřeno představenstvu, jež bylo povinno mj. provádět usnesení členské schůze a činit veškerá neodkladná opatření. Jinak byla působnost představenstva vymezena formou generálního zmocnění²²⁷. Představenstvo bylo voleno valnou hromadou na dvouleté funkční období, volba musela být schválena okresní družstevní radou²²⁸. I stanovení konkrétního počtu členů představenstva (předseda, místopředseda, dalších 3-8 členů) bylo svěřeno okresní družstevní radě. Nejméně čtyři pětiny členů představenstva musely být voleny z řad malých a středních rolníků²²⁹, zmíněno bylo i přiměřené zastoupení venkovských žen. Navenek družstvo zastupoval předseda a jeden další člen představenstva. Obligatorním orgánem, na rozdíl od starého družstevního zákona, byla i dozorčí rada. Obdobně jako u předsednictva byl upraven způsob její volby, určení počtu členů (předseda, místopředseda, 1-4 další členové) i její složení. Nejvyšším orgánem JZD byla valná hromada. Stanovy zakotvovaly už dříve prosazovanou zásadu, co člen – to hlas. Působnost valné hromady byla vymezena demonstrativním způsobem²³⁰, stanovy upravovaly svolávání valné hromady, případy svolání mimořádné valné hromady i okruh záležitostí vyžadujících kvalifikovanou většinu hlasů.

V závěru vzorové stanovy odkazovaly ve věci podrobnější úpravy svolávání, jednání a činnosti orgánů JZD, úpravy členství, poměru členu k JZD, hospodaření JZD a

---

²²⁴ Také z tohoto ustanovení vzorových stanov je možno dovodit, že se počítalo i s členstvím větších zemědělců v JZD.

²²⁵ Sociálně slabým členům mohla členská schůze rozvrhnout investiční zápůjčku do splátek.

²²⁶ Představenstvo bylo povinno se scházet min. jednou za 14 dní. K usnášeníschopnosti stanovy vyžadovaly přítomnost nadpolovičního počtu členů a účast předsedy či místopředsedy.

²²⁷ „Představenstvo rozhoduje o všech věcech, které nejsou stanovami nebo jednacím řádem vysloveně vyhrazeny jiným orgánům jednotného družstva.“

²²⁸ Orgánem ÚRD - viz dále.

²²⁹ Rovněž z tohoto ustanovení vyplývá, že vzorové stanovy z roku 1949 nezakazovaly členství „venkovských boháčů“ v JZD.

²³⁰ Což je podivné vzhledem ke způsobu vymezení působnosti představenstva – viz výše.

ve věci jeho likvidace na *vzorný jednací řád*, který měla vydat ÚRD po schválení ministerstva zemědělství. Podrobnější úprava provozu, udržování a správy družstevních zařízení a provádění činností vyjmenovaných v části I. vzorových stanov měly obsahovat provozní řády, které měly být vydány stejným způsobem²³¹. Ke změně vzorových stanov a jednacího řádu (resp. k odchylné úpravě v konkrétním JZD) mohlo dojít jen rozhodnutím ÚRD se schválením ministerstva zemědělství. Poslední odstavec vzorových stanov upravoval zánik JZD, jenž mohl nastat na základě usnesení valné hromady, ovšem jen na návrh představenstva, k němuž ovšem bylo třeba předchozího souhlasu ÚRD²³².

3.4. Jednací řád JZD

Jednací řád (dále jen „JŘ“) podrobněji upravoval materii, obsaženou v II. části vzorových stanov, zejména působnost a způsob jednání jednotlivých orgánů JZD. Členil se na osm částí, jež byly dále rozděleny do oddílů. V jeho úvodu je uvedeno, že byl vydán ÚRD se souhlasem ministerstva zemědělství. Pokud²³³ je v odborné literatuře zmíněno, jakým způsobem byl publikován jednací řád JZD, uvádí se, že se tak stalo spolu s vzorovými stanovami JZD, pod č. 548/1949 Ú. I. II. Tam se ovšem vzorový jednací řád JZD nenachází. Je možné, že byl publikován jen ve formě brožury²³⁴, jako o něco pozdější provozní řády.

V rámci bližšího vymezení působnosti členské schůze (část III., oddíl 1. JŘ) bylo do působnosti této svěřeno mj. *projednávat hospodářský výrobní a výkupní plán pro obec, usnášet se o věcech, týkajících se scelování pozemků, projednávat uzavření smlouvy se státní strojní stanicí a dávat směrnice představenstvu pro uzavření této smlouvy, a také usnášet se na směrnicích pro představenstvo o uzavírání smluv o*

---

²³¹ Provozní řády JZD byly vydány až v průběhu roku 1950, ovšem jiným způsobem a s již odlišným obsahem – viz dále.

²³² K zániku JZD mohlo také dojít na návrh ÚRD podle § 11 zákona č. 187/1948 Sb. Ve stanovách se přímo uvádělo, že ustanovení o zániku JZD je ve stanovách toliko *v zájmu právní jasnosti a pořádku*, že se však se zánikem v praxi nepočítá.

²³³ Např. Suchánek, J.: Právní regulace združstevňování československého zemědělství. s. 59.

²³⁴ Jednotné zemědělské družstvo : (Zákon, prováděcí nařízení, stanovy a jednací řád). Praha, Brázda 1949. 95 s.

výrobě, dodávce a výkupu zemědělských výrobků, bude-li jednotné družstvo pověřeno uzavíráním takových smluv²³⁵. Na členské schůzi se mělo hlasovat formou aklamace.

Do působnosti představenstva (část IV., oddíl 1. JŘ) náleželo podle JŘ výslovně i vypracovat v součinnosti s dozorčí radou hospodářský a rozpočtový plán JZD, projednat jej s MNV a předložit ke schválení valné hromadě či uzavírat se zemědělci (podle směrnic, usnesených členskou schůzí) smlouvy o výrobě, smlouvy o dodávce zemědělských výrobků i smlouvy se státní strojní stanicí.

Působnost dozorčí rady (část V. JŘ) byla vymezena v JŘ také demonstrativním způsobem, mezi jiným mohla až do rozhodnutí valné hromady zprostit funkce celé představenstvo nebo některého jeho člena funkce, ovšem jen s předchozím souhlasem ODR.

Nejvyšší orgán JZD, valná hromada (část VI. JŘ) volila členy představenstva, dozorčí rady, jejich předsedy a místopředsedy, usnášela se na výši členského podílu, byla také oprávněna navrhnout změny stanov, jednacího řádu a provozních řádů. S předchozím souhlasem ÚRD se mohla usnést na zrušení a likvidaci JZD. Hlasování na valné hromadě mělo probíhat aklamací.

V závěrečné části VIII. JŘ upravoval (v oddílu 2.) i způsob řešení sporů ve věcech týkajících se JZD mezi členy a JZD nebo mezi členy navzájem. Spor měl svým výrokem rozhodnout tzv. smírčí soud. Každá strana sporu si měla z členů JZD zvolit dva soudce, tito si měli zvolit předsedu smírčího soudu. Rozhodnutí tohoto tělesa mělo mít *pro strany účinky právoplatného soudního rozsudku*²³⁶.

Ohledně eventuálních změn a otázky závaznosti vzorového jednacího řádu pro JZD platil stejný režim, jako u vzorových stanov.

3.5. Faktická regulace zakládání JZD

V praxi měl ovšem proces zakládání JZD probíhat výrazně jinak, než jak byl popsán v zákoně a v nařízení ministerstva zemědělství, a to i vzhledem k dosud

---

²³⁵ Na základě vl. nař. č. 6/1949 Sb. a 7/1949 Sb. – srv. výše.

²³⁶ Tento způsob rozhodování sporů byl vyloučen v případech kdy podle stanov nebo JŘ příslušelo rozhodovat představenstvu, valné hromadě nebo členské schůzi.

nevybudovanému aparátu ÚRD na okresní úrovni²³⁷. Podle akčního plánu ministerstva zemědělství měla být první fáze zakládání JZD prováděna prostřednictvím JSČZ *za vedení ministerstva zemědělství a KSČ v úzké spolupráci s ÚRD*. Nejprve měl být (do 10. února 1949) v ústředí ÚRD ustaven správní sbor pro JZD. Odbory JZD na krajské i okresní úrovni měly být vytvořeny do 20. února. První přípravné výbory JZD měly být vytvořeny do 25. března, *kádrový dozor* nad jejich vytvářením měl mít okresní sekretariát KSČ a okresní akční výbor Národní fronty. Mělo se tak stát nejprve v obcích, kde již nějaká družstva existovala. Řádné okresní a krajské rady družstev měly být vytvořeny do 31. března. Obdobný dokument, týkající se postupu zakládání JZD, byl vytvořen i zemědělským oddělením ÚV KSČ²³⁸. JZD měla být zakládána v pořadí: 1. v obcích, kde je strojní družstvo, 2. v obcích, kde jsou jiná družstva a 3. kde o založení JZD požádá organizace KSČ. Tento plán podrobně upravoval organizaci činnosti jednotlivých organizačních úrovní KSČ při zakládání JZD. Okresní výbory KSČ měly vybrat osoby vhodné jako instruktory JZD, a zajistit jejich jmenování Okresní radou družstev. Stranická organizace²³⁹ také měla navrhnout složení přípravného výboru JZD, přičemž se uvádělo, že „*instruktor ORD zajistí, aby stranou navržený přípravný výbor byl schválen místním akčním výborem NF*.“ Hned nato měla být na vesnici svolána²⁴⁰ schůze členů dosavadních družstev a ostatních zájemců, na které měl zástupce ODR vyložit zásady a úkoly JZD. Úkolem místního akčního výboru NF na této schůzi bylo navržení kandidátky přípravného výboru a *zajištění* jejího schválení. Na schůzi měl být také proveden nábor členů JZD. Až pak měl být přípravný výbor schválen ORD, současně však měl být okresním výborem KSČ určen, resp. schválen²⁴¹ předseda přípravného výboru. Schválení se oznamovalo MNV.

Uvedený postup schvalování přípravných výborů je výstižně popsán v zápisu z jednání²⁴² tzv. akční čtyřky²⁴³ z 15. března 1949. „*Vlastní zakládání JZD proběhne ve*

---

²³⁷ Srv. Akční plán zakládání JZD, vypracovaný družstevním odborem ministerstva zemědělství a schválený 4. února 1949. Je otištěn jako dok. č. 13 v edici VZNIK JZD 1948-1949. SÚA 1995. s. 59 an.

²³⁸ Organizační zajištění akce zakládání JZD ze strany KSČ z 11. února 1949. Viz dok. č. 16 v edici VZNIK JZD 1948-1949. s. 68 an.

²³⁹ Místní organizace KSČ – viz Zápis z jednání akční čtyřky 15. 3. 1949. Dok. č. 21 v téže edici.

²⁴⁰ Schůze měla být svolána JSČZ a ODR. Viz Informace o zakládání JZD z 8. března 1949. Tamtéž, dok. č. 20, s. 73 an.

²⁴¹ Podle Václavem Sovou zpracované *Informace o zakládání JZD* mělo předsednictvo OV KSČ schvalovat přípravné výbory JZD *nebo alespoň jejich předsedy*.

²⁴² Tamtéž, dok. č. 21, s. 79 an.

třech etapách dle směrnic KSČ. Instruktory dodá KSČ, oficiálně Okresní rada družstev. Přípravný výbor JZD navrhne interně KSČ, oficiálně místní akční výbor... Návrh bude úředně schválen Okresní radou družstev.“ K tomuto schválení mělo dojít „*za součinnosti OV KSČ a OAV NF.*“ Při sestavování přípravných výborů mělo být dbáno *na dodržování národněfrnotovní myšlenky*, tj. členy neměli být jen komunisté. Zajímavé je, že se na tomto jednání ještě hovořilo o *okresních jednotných zemědělských družstvech*²⁴⁴.

Akční plán budování JZD²⁴⁵ z 1. dubna 1949, vypracovaný tzv. družstevní pětkou, se týkal nejen ustavování přípravných výborů JZD, ale již i ustavení vlastního JZD. Před schválením ustavení jednotného družstva měla být provedena kontrola, zda má přípravný výbor správné složení, tj. zda toto odpovídá směrnicím strany. Zároveň měly být ustavovány nové přípravné výbory. Tyto činnosti a rozhodnutí měly provádět ODR, které však nesměly „*v žádném případě schválit přípravný výbor nebo ustavení družstva bez souhlasu okresní instance strany.*“²⁴⁶ Tento akční plán předpokládal vydání *provozních řádů*²⁴⁷, a to pro mechanizační činnost, pro výstavbu a provoz družstevních prádelen, drůbežáren, výkrmů prasat a teletníků. Provozní řády měly být vypracovány a schváleny tak, aby ještě během dubna mohly být zaslány jednotlivým ODR²⁴⁸. Také měla být provedena reorganizace VII. odboru ministerstva zemědělství, I. odboru ÚRD a JSČZ, tak, aby „*se nebudovaly shodné aparáty s totožnou činností, nýbrž aparáty s činností vzájemně se doplňující.*“

3.6. IX. sjezd KSČ

---

²⁴³ Tj. zástupců ÚV KSČ, ministerstva zemědělství, ÚRD a Ústředního akčního výboru NF. Srv. pozn. pod čarou v uvedené edici.

²⁴⁴ *Poměr místních jednotných zemědělských družstev k okresním jednotným zemědělským družstvům není dosud vyřešen.*“ Tato družstva nevznikla.

²⁴⁵ VZINK JZD 1948-49. Dok. č. 26, s. 93 an.

²⁴⁶ K tomu bylo v dokumentu příznačně dodáno: „*Příslušné pokyny budou však dány jen po stranické linii.*“

²⁴⁷ Provozní řády měly být podle jednoho ze závěrečných ustanovení Vzorových stanov JZD vydány ÚRD se schválením ministerstva zemědělství - srv. níže.

²⁴⁸ Pokud se mi podařilo zjistit, tyto provozní řády vydány nebyly. Provozní řády JZD vydalo ministerstvo zemědělství až o rok později, avšak již s jiným obsahem – srv. níže.

Od 25. do 29. května 1949 se konal IX. sjezd komunistické strany²⁴⁹. Tento sjezd oficiálně vyhlásil politickou linii výstavby socialismu²⁵⁰. Zde byla ústy Klementa Gottwalda²⁵¹ vyslovena později často citovaná teze²⁵²: „*Nebude u nás socialismu bez přechodu vesnice k socialismu.*“ Pro socialismus na vesnici měl být získán malý a střední rolník, tzv. vesničtí boháči měli být *izolováni*.²⁵³ Klement Gottwald také zdůraznil potřebu „*postupně provádět zákon o jednotném zemědělském družstvu*“ a to tak, aby členům JZD z členství plynuly praktické výhody²⁵⁴. To se mělo dít metodou názorného přesvědčování. Jako prakticky ve všech dobových prohlášeních zde byla zdůrazněna nutnost svazku dělnictva s malými a středními rolníky a spojení třídního boje s cestou k socialismu (zostřování třídního boje). O zakládání JZD a významu státních strojních stanic se ve svém projevu obšírněji zmínil Rudolf Slánský, který v této souvislosti ještě zmínil význam spolupráce²⁵⁵ i s představiteli jiných stran a mimostranických organizací. Nejprve, jak uvedl Rudolf Slánský, měla být budována vzorná JZD (dobře vybavená stroji, různě podporovaná), jež měla na ostatní rolníky působit příkladem²⁵⁶. Každé JZD mělo mít svůj patronátní závod²⁵⁷. Projev výslovně prosazující kolektivizaci (zespolečenštění rostlinné nebo živočišné výroby) ještě na IX. sjezdu nezazněl, vyslovovány byly jen méně konkrétní teze o *vyšších formách v zemědělské výrobě*²⁵⁸. Z hlavních řečníků se o kolektivizaci poměrně nejotevřeněji vyslovil Antonín Zápotocký²⁵⁹.

---

²⁴⁹ Protokol IX. řádného sjezdu Komunistické strany Československa. Praha 1949. 575 s.

²⁵⁰ Burešová, J.: Politický a institucionální rámec kolektivizace zemědělství v Československu se zaměřením na historická východiska. In: Blažek, Jech, Kubálek a kol.: Akce „K“. Praha, Pulchra 2010. s. 40.

²⁵¹ Kupředu k vybudování socialismu v naší vlasti. In: Protokol IX. řádného. s. 88 an.

²⁵² Např. Dějiny KSČ. Praha, SNPL 1961. s. 555.

²⁵³ Protokol IX. řádného sjezdu Komunistické strany Československa. Praha, Ústřední výbor KSČ 1949. s. 102.

²⁵⁴ Tamtéž.

²⁵⁵ Protokol s. 133-134.

²⁵⁶ Protokol s. 134-135.

²⁵⁷ Protokol s. 137.

²⁵⁸ Např. Dopis Ústředního výboru KSČ všem členům strany. In: Protokol IX. řádného sjezdu. s. 16.

²⁵⁹ *Chceme-li zvýšit životní i kulturní úroveň venkova... je nutno si uvědomit, že za stávajících forem, roztržitého, namnoze primitivního a chaotického zemědělského hospodářství není možno splnění tohoto cíle ani dosáhnout, ani zaručit.* “ O něco níže: „*V tom je význam našich jednotných zemědělských družstev... Mohou této převahy (tj. výhod zemědělské velkovýroby – pozn. LZ) nabýti jen tenkrát, když svoje hospodaření zorganizují a uzpůsobí tak, aby mohli mechanizaci a racionalizaci úspěšně využívat.*“ Dále A. Zápotocký označil *nové formy hospodaření* za jediný způsob, jak zemědělce ochránit před *krizovými zjevy* kapitalismu. Konečně, v souvislosti s výhodami státních, komunálních a družstevních

3.7. Únorové zasedání ÚV KSČ

Na zasedání ÚV KSČ²⁶⁰, které se konalo 24. – 26. února 1950, téměř přesně rok po vydání zákona o jednotných zemědělských družstvech, byl vyhlášen hlavní úkol, na který se měla JZD především soustředit²⁶¹, společné obdělávání půdy²⁶², společná organizace jarních prací, a to pokud možno na celém katastru obce²⁶³. Kde tomu svědčily podmínky, měla být zaváděna i společná živočišná výroba²⁶⁴. Na zasedání byla oficiálně vyhlášena zásada, že vesničtí boháči do JZD nepatří²⁶⁵. Vstupu tzv. vesnických boháčů do JZD mělo být zabráněno, ti, kteří do něho již vstoupili, měli být vyloučeni²⁶⁶. Také na tomto zasedání byly Rudolfem Slánským *podle stupně společného užívání půdy, potahů a strojů*²⁶⁷ vymezeny tři typy²⁶⁸ JZD.

---

velkovýkrmen, „za těmito příklady budou muset jít všichni zemědělci. Sdružovat se v jednotná družstva, zakládat svoje družstevní velkovýkrmny, drůbežárny zkrátka organizovat společnou produktivnější výrobu a takto zabezpečovat svou cestu k zajištěné budoucnosti.“ Viz Protokol IX. řádného sjezdu, s. 193-194.

²⁶⁰ Z tohoto zasedání byl publikován projev Rudolfa Slánského: Jednotná zemědělská družstva a úkoly strany na vesnici. ÚV KSČ. 1950. Za hlavní úkol strany na vsi označil Slánský budování a upevňování JZD a zavádění společného obdělávání půdy. s. 12.

²⁶¹ V souvislosti s tím R. Slánský kriticky poznamenal, že většina JZD se zabývá vedlejší činností, např. zřízením družstevní drůbežárny. To je podstatný posun proti IX. sjezdu KSČ, kde byla stavba družstevních velkovýkrmů propagována (např. A. Zápotockým: Protokol IX. řádného sjezdu, s. 193-194 nebo s. 408). O více než rok později kritizuje Antonín Volavka „drůbežářskou linii“, jež prý byla prosazována vesnickými boháči. V družstevní drůbežárně by pracovaly námezdní síly, nešlo by tedy, podle A. Volavky, o žádný pokrok. Viz Volavka, A.: Vesnický boháč nepřítel drobných a středních rolníků. 1951. s. 140-142.

²⁶² Na zavádění činností, směřujících k společnému hospodaření, mělo být vázáno poskytování pomoci státem. Srv. s. 13 projevu.

²⁶³ Kunc, P.: Jednotná zemědělská družstva. In: Právník, roč. 1950. s. 223-224.

²⁶⁴ Slánský, J.: JZD a úkoly strany na vesnici. s. 13.

²⁶⁵ Fábry, V.: Zemědělsko-družstevní právo. s. 69. Do JZD měli být naproti tomu získáni kovorolníci. Slánský, R.: JZD a úkoly. s. 14.

²⁶⁶ Rudolf Slánský např. použil formulaci „čistit jednotná družstva od těchto nepřátel“ a dále: „Přechod k socialismu na vesnici nemůže být uskutečněn spolu s vesnickými boháči, jak to dělají titovští zrádci v Jugoslávii, ale v neustálém boji proti nim...“ Citováno podle: Kunc, P.: Jednotná zemědělská družstva. In: Právník, roč. 1950. s. 225-226 „Právním“ základem vyloučení mělo být ustanovení vzorových stanov, podle nichž musel být vyloučen člen, který „svým jednáním ohrožuje výstavbu lidově demokratického zřízení nebo hospodářský život“ nebo který „svým jednáním hrubě porušil zájmy družstva“.

²⁶⁷ Slánský, R.: Jednotná zemědělská družstva a úkoly strany na vesnici. 1950. s. 10

²⁶⁸ R. Slánský zdůraznil, že ve všech třech typech zůstává půda v soukromém vlastnictví členů. V JZD byly podle něj zatím vedle sebe prvky socialistické i soukromovlastnické, protože výnos byl alespoň částečně rozdělován i na základě vlastnictví půdy (pachtovné). Slánský, R.: JZD a úkoly strany na vesnici. s. 11. K těmto typům JZD také Suchánek, J.: Právní regulace združstevňování, s. 224.

Jako I. typ JZD byla označena JZD, ve kterých byl zaveden společný osev, byly společně organizovány polní práce a používány soukromé i JZD patřící stroje a potahy. V tomto typu JZD zůstaly zachovány meze oddělující jednotlivé pozemky, sklizeň připadla každému zemědělci z jeho parcely. Ve II. typu JZD byly zrušeny (rozorány) meze oddělující jednotlivé parcely, byl zaveden společný osev a společné obdělávání půdy. Členův podíl na sklizni byl určen podle výměry jeho půdy. Ve III. typu JZD²⁶⁹ byla půda členy odevzdána JZD k společnému obhospodařování (meze rozorány), výtěžek hospodaření byl mezi členy rozdělován menší částí podle výměry vnesené půdy (členům placeno pachtovně), z větší části podle vykonané práce.

V JZD mělo být podporováno zvyšování podílu odměny podle vykonané práce na úkor odměny za užívání půdy²⁷⁰. Ovšem každý případ, kdy by JZD chtělo zavést odměňování pouze podle vykonané práce (později tzv. JZD IV. typu), měl být zatím jednotlivě posouzen „a výslovně ústředními orgány schválen.“²⁷¹

Měla být podporována vzorná JZD, cílem mělo být alespoň jedno takové v okrese²⁷².

3.8. Provozní řády 1950

Po vyhlášení úkolu JZD začít s organizací společného obdělávání půdy vydalo ministerstvo zemědělství během roku 1950²⁷³ k provedení tohoto úkolu provozní řády²⁷⁴ pro jednotlivé typy JZD. Šlo o vzorové předpisy²⁷⁵, podle nichž měly být přijaty obdobné předpisy v jednotlivých JZD. Pro JZD I. typu byl vydán jako vzor *Družstevní organizace jarních prací JZD v Měrotíně*²⁷⁶, pro JZD II. typu to byl *Provozní řád pro*

---

²⁶⁹ Podle slov Rudolfa Slánského bylo takových JZD tehdy třicet. s. 10.

²⁷⁰ Slánský, R.: Jednotná zemědělská družstva a úkoly strany na vesnici. 1950. s. 16.

²⁷¹ Tamtéž.

²⁷² Tamtéž s. 17. Nejvíce vzorných JZD bylo podle slov J. Slánského v pohraničí.

²⁷³ *Družstevní organizace jarních prací JZD v Měrotíně* byla vydána v dubnu 1950, provozní řády JZD ve Velehradě a Veleni byly vydány v červnu 1950. Viz Fábry, V.: Právní úprava organizace práce v JZD. In: Právník 1952. s. 605-606.

²⁷⁴ Suchánek, J.: Vznik koncepce JZD. Praha 1972. s. 78.

²⁷⁵ V knize Dějiny KSČ z roku 1961 se na s. 566 přímo uvádí, že tyto provozní řády byly vypracovány v KSČ. Podobně i Valér Fábry. Z-D právo. s. 70.

²⁷⁶ *Družstevní organizace jarních prací JZD v Měrotíně*. Praha, Brázda, Ministerstvo zemědělství, Jednotný svaz zemědělců, 1950. 7 s. Podle údaje v textu byl členskou schůzí JZD v Měrotíně přijat 6. března 1950.

*společné obdělávání půdy v JZD na Velehradě*²⁷⁷. Vzorovým provozním řádem pro JZD III. typu byl *Řád společného hospodaření JZD ve Veleni*²⁷⁸. Pro JZD IV. typu pak ministerstvo na konci roku 1950 vydalo *Řád společného hospodaření JZD Václavice*²⁷⁹, jenž byl ještě během roku 1950 nahrazen²⁸⁰ provozním řádem JZD v Čechínské Potôni²⁸¹.

Ve své době byla obsáhle řešena otázka právní povahy těchto provozních řádů. Valér Fábry uváděl²⁸², že jde o právní předpisy zvláštní povahy, vyjadřující základní principy zemědělsko-družstevního práva²⁸³ - zásadu dobrovolnosti a iniciativy družstevníků. Proto byly provozní řády vydány jako vzory, přičemž jejich závaznost pro konkrétní JZD vznikla přijetím ustanovení vzorového provozního řádu jakožto vlastního provozního řádu. Některá ustanovení provozního řádu mohla JZD upravit dle místních poměrů. Ovšem od základních, nezměnitelných ustanovení vzorového provozního řádu se JZD odchýlit nesměla²⁸⁴. Naopak pro státní správu byly vzorové provozní řády závazné, její pracovníci byli povinni *neúnavně přesvědčovat družstevníky a malé a střední rolníky*, aby se od podstatných ustanovení provozního řádu neodchylovali. Z právně formálního hlediska dovozoval²⁸⁵ V. Fábry povahu provozních řádů jakožto

---

²⁷⁷ Provozní řád pro společné obdělávání půdy v JZD na Velehradě. In: Provozní řády jednotných zemědělských družstev na Velehradě a ve Veleni. Praha, Brázda, 1950. 22, [1] s. Členskou schůzi tohoto JZD byl přijat 8. března 1950 – s. 5.

²⁷⁸ Tamtéž, s. 10 an. Na členské schůzi tohoto JZD byl schválen 7. března 1950.

²⁷⁹ Tento provozní řád je otištěn v edici VZNIK JZD 1950 jako dok. č. 53 na s. 172 an. V edici je datován 14. prosincem 1950, podle textu řádu jej členská schůze JZD ve Václavicích přijala 2. března 1950. Na rozdíl od V. Fábryho a J. Suchánka se v edici v pozn. pod čarou uvádí, že tento řád se stal prototypem provozního řádu pro JZD III. typu. Vzhledem k tomu, že v čl. VI. odst. 1 tohoto provozního řádu je stanoveno, že důchody družstva budou rozděleny mezi členy **výhradně** podle počtu pracovních jednotek, je zřejmé, že šlo o JZD IV. typu (viz výše).

²⁸⁰ Suchánek, J.: Vznik Koncepce JZD. s. 78 – viz pozn. pod čarou č. 49. Stejně Fábry, V.: Zemědělsko-družstevní právo. 1. vyd. Praha, ČSAV, 1956. s. 70.

²⁸¹ Jednotné rolnícké družstvo v Čechínskej Potôni hospodári podľa prevádzkového poriadku IV. typu. Bratislava, Oráč 1950. 22 s. V tomto provozním řádu se uvádí, že jej členové JRD přijali na členské schůzi dne 18. listopadu 1950, byl tedy patrně ministerstvem vydán na konci roku 1950.

²⁸² Fábry, V.: Zemědělsko-družstevní právo. ČSAV 1956. s. 69-71.

²⁸³ Zemědělsko-družstevní právo bylo pojímáno jako zvláštní právní odvětví na základě výsledku rozpravy VII. sekce ČSAV v dubnu 1953. Fábry, V.: Zemědělsko-družstevní právo. 1956. s. 34.

²⁸⁴ K tomu V. Fábry dodává: „*Tato otázka nebyla našimi právními teoretiky ani praktiky dostatečně propracována ve světle poznatků sovětské právní vědy, a tak se stalo, že provozní řády jednotlivých družstev se často odchylovaly ve svých podstatných bodech od daného vzoru, zejména pokud jde o výměru záhumenku a počet dobytka v osobním vlastnictví rodiny.*“

²⁸⁵ Že se jedná o právní předpisy, bylo prý také zřejmé z výroku Viliama Širokého: „*Domnievame sa, že predovšetkým treba sa starať o to, aby v každom novozaloženom jednotnom roľníckom družstve od prvopočiatku bol zavedený vzorný družstevný poriadok a aby v tomto smere nepripúšťaly sa nijaké výnimky. To znamená na prvom mieste uskutočniť technickohospodársku úpravu pôdy a spoločné*

právních předpisů z ustanovení části II., oddílu 6. Vzorových stanov z roku 1949²⁸⁶, jež znělo: „*Podrobnější předpisy o provozu, udržování a správě družstevních zařízení, jakož i o provádění činnosti, uvedené v části I. těchto stanov, obsahují provozní řády, které vydává Ústřední rada družstev se schválením ministerstva zemědělství.*“ Příslušné provozní řády vydalo ovšem Ministerstvo zemědělství (resp. Poverenictvo pôdohospodárstva), na něž podle V. Fábryho již předtím přešla působnost ÚRD²⁸⁷. K uvedenému přesunu kompetence však došlo až na základě aktu z 21. října 1950, tj. až po vydání prvních provozních řádů. Provozní řády byly navíc vydány pouze ve formě jakýchsi brožurek²⁸⁸.

3.8.1 Měrotín – I. typ

Podle Družstevní organizace jarních prací JZD v Měrotíně (I. typ JZD) se členové příslušného JZD zavazovali provést jarní práce společně, podle plánu. Organizací a řízením těchto prací bylo pověřeno představenstvo, jemuž bylo také uloženo uzavřít se státní strojní stanicí smlouvu o postřiku ovocných stromů a smlouvu o strojní pomoci při žních a podzimních pracích. Bezprostřední řízení prací bylo svěřeno předsedovi, jenž měl i vést denně přehled o vykonaných pracích. Všichni členové JZD měli pro tyto práce poskytnout všechny své stroje, potahy a pracovní síly. Za účelem sdružení parcel k společnému osevu byli členové JZD povinni představenstvu oznámit, na kterých parcelách hodlají které plodiny zasít či zasázet. Představenstvo na základě toho mělo vypracovat společný osevní plán. Na další rok mělo představenstvo předložit společný osevní plán členské schůzi před žněmi. Osiva, sádky a strojená hnojiva měla být nakoupena hromadně pro celou obec. Jarní práce měly

---

ustajnenie dobytku, získať si pevný prehľad o tom, čím začne družstvo hospodáriť, a riadnym účtovníctvom zabezpečiť jeho riadne ďalšie budovanie. Na tomto podklade prerokovať prevádzkový poriadok a vypracovať prvý výrobný-finančný plán. Prísne dbať o to, aby hospodárstvo záhumeniek nepresahovalo ani vo výmere pôdy, ani v počte dobytku zákonom predpísané hranice a viesť družstevníkov k uvedomelému poznaniu, že hlavným zdrojom ich blahobytu je poctivá práca v družstve, a že nielen v záujme štátu, ale aj vo vlastnom záujme treba družstevný majetok chrániť, strážiť a neustále zveľaďovať. Súčasne treba zabezpečiť, aby družstvo mohlo od prvopočiatku presne a včas plniť všetky dodávky poľnohospodárskych, živočíšnych výrobkov.“ Maximální velikost záhumenku byla stanovena v provozních řádech. Uvedený výrok se ovšem vztahuje až k novým provozním řádům z roku 1952. Stenoprotokoly: <http://www.psp.cz/eknih/1948snr/stenprot/020schuz/s020002.htm>

²⁸⁶ Vyhl. č. 548/1949 Ú. I. II. Viz výše.

²⁸⁷ Podle oběžníku č. 1130/1950 Sb. ob. KNV – viz níže.

²⁸⁸ To kritizuje i na jiném místě i V. Fábry. Srv. Fábry, V.: Zemědělsko-družstevní právo. ČSAV 1956. s. 44.

být provedeny čtyřmi pracovními skupinami, jejichž složení a určení bylo povinno určit předsednictvo.

Odměna za jarní práce v tomto typu JZD byla vyúčtovávána a vyplácena v penězích, přičemž výše odměny měla být určena podle obtížnosti práce a potřebné kvalifikace. Jarní práce bylo povinno představenstvo vyúčtovat a vyúčtování předložit ke schválení členské schůzi. Každému členu JZD mělo představenstvo připsat k dobru odměnu za jím vykonanou práci, k tíži pak náklady prací vykonaných na jeho vlastních pozemcích.

3.8.2. Velehrad – II. typ

Provozní řád JZD ve Velehradě (II. typ JZD) již obsahoval závazek zavést společný osev a společné obdělávání půdy na pozemcích členů i pozemcích JZD. Měly být odstraněny meze či brázdy mezi jednotlivými parcelami, aby byly vytvořeny velké lány (při nezměněných vlastnických poměrech). Pro odstranění roztržitosti parcel a vybudování společných zařízení mělo představenstvo na základě usnesení členské schůze a po projednání s nečleny, požádat KNV o provedení scelovacího řízení. Plán zemědělských prací mělo vypracovat představenstvo ve spolupráci se státní strojní stanicí, a to tak, aby výrobní úkoly odpovídaly smlouvám členů JZD o výrobě a dodávce²⁸⁹. Členové byli povinni poskytnout pro společné provedení prací své stroje a potahy (a pracovní síly), představenstvo mělo uzavřít se státní strojní stanicí smlouvu o poskytnutí mechanizačních prostředků. Provozní řád obsahoval i ustanovení, dle něhož si JZD mělo *podle potřeby* zajistit na základě zákona č. 55/1947 Sb. *nevyužité stroje a potahy vesnických boháčů*.

Vykonaná práce se odměňovala v penězích, přičemž bylo výslovně stanoveno, že ruční práce měla být poměrně lépe hodnocena, než práce potažní (zvýhodnění malých rolníků). V rámci vyúčtování se členu připsala k dobru odměna za vykonanou práci a hodnota jím dodaných věcných potřeb (např. hnoje), k tíži se mu připsala část výrobních nákladů JZD, odpovídající výměře jeho půdy. Z úrody měl každý člen dostat část, odpovídající výměře, již měl mít podle své smlouvy o výrobě a dodávce. Jinak se měl rozdělovat výnos vlastní půdy JZD – primárně měl sloužit rozvoji JZD, o rozdělení

---

²⁸⁹ Podle vl. nař. č. 6/1949 Sb. a 7/1949 Sb. – viz výše.

jeho části však mohla rozhodnout valná hromada, a to mezi členy, kteří vykonali více práce, než odpovídalo výměře jejich půdy.

3.8.3. Veleň – III. typ

Výrazně odlišný byl Řád společného hospodaření JZD ve Veleni (III. typ JZD). V tomto typu JZD se členové zavazovali nejen svou půdu, ale i ostatní výrobní prostředky k společnému hospodaření. Vlastnictví půdy se ani v tomto typu JZD odstraněním hranic formálně neměnilo. Rodina člena JZD si mohla pro své vlastní hospodaření záhumenek o výměře 1 ha, vymezen byl i počet zvířectva, jenž si mohla rodina člena ponechat pro vlastní hospodaření. Člen JZD, jenž sdružil svou půdu, byl povinen podle tohoto provozního řádu setrvat v JZD nejméně tři roky. Pokud by poté vystoupil, JZD mu mělo jeho pozemky vrátit. Pokud by tím ovšem bylo narušeno společné hospodaření, mělo mu JZD *odevzdat do samostatného hospodaření²⁹⁰ jiné pozemky ve stejné výměře a hodnotě*. Členové byli povinni JZD za náhradu²⁹¹ přenechat i živý a mrtvý inventář a odpovídající zásoby osiv, sadby a krmiv. Obytné budovy se JZD nepředávaly, zůstávaly ve vlastnictví i užívání členů. Úroda ze společně obhospodařované půdy se stávala vlastnictvím JZD, jež samo uzavíralo a plnilo smlouvu o výrobě a dodávce zemědělských výrobků.

Oproti výše uvedeným, „nižším“ typům JZD, byla v provozním řádu JZD III. typu důkladněji upravena organizace práce a její odměňování. V JZD měl být určen minimální počet dnů, jež byl člen povinen odpracovat a norma (množství práce za jednu směnu). Práce se hodnotila podle tzv. pracovních jednotek. Práce měly být vykonávány v pracovních skupinách, jež měly mít pokud možno stálé složení. Vedoucí pracovních skupin určovala členská schůze. Odměňování za práci bylo upraveno také odlišně. Z větší části byl podíl člena na výsledku hospodaření JZD určen jako odměna za práci,

---

²⁹⁰ V tomto případě by bývalému členu zůstalo formálně vlastnictví k jeho původním pozemkům, ovšem JZD by mu přidělilo k hospodaření pozemky jiné, tj. k převodu vlastnictví nedocházelo.

²⁹¹ Přejímací cenu měla stanovit komise složená ze zástupce JZD, předávajícího člena a znalce, určeného ONV. Přejímání a odhadu se měl zúčastnit i zástupce Okresní družstevní rady. Náhrada se považovala za členem poskytnutou bezúročnou investiční zápůjčku. 20 % hodnoty předaného inventáře tvořilo příspěvek do investičního fondu JZD.

tj. podle počtu odpracovaných pracovních jednotek²⁹². Odměna byla zčásti vyplácena v penězích, zčásti v naturáliích. Členům se v tomto typu ještě platila i náhrada za užívání půdy. Výše těchto náhrad nesměla činit více než 10-20 % čistého důchodu společného hospodaření.

3.8.4. Václavice – IV. typ

Tento provozní řád se, kromě přehlednějšího uspořádání, od provozního řádu JZD III. typu lišil jen v některých bodech. V tomto JZD byly kromě rozorání mezi provedeny HTÚP, maximální velikost záhumenku byla snížena na 0,5 ha. Členové, sdruživší půdu v JZD, byli rovněž povinni v něm setrvat po dobu tří let, bylo však upřesněno, že své eventuální vystoupení jsou po uplynutí této lhůty povinni představenstvu oznámit nejméně šest měsíců před sklizní. Podstatně podrobněji byl upraven i postu předání živého a mrtvého inventáře. Navíc se v tomto typu předávaly hospodářské budovy členů jednotnému družstvu. JZD mělo hospodařit podle celoročního výrobního plánu, se státní strojní stanicí uzavíralo smlouvu na celý rok. Způsob organizace a hodnocení práce pomocí pracovních norem a pracovních jednotek byl také podrobněji upraven. Práce měly být vykonávány v stálých pracovních skupinách, v jejichž čele stáli vedoucí, přímo podřízení předsedovi JZD.

V tomto IV. typu JZD se odměny poskytovaly výhradně na základě odpracovaných pracovních jednotek. Odměna se poskytovala v naturální i peněžní formě, podrobněji bylo upraveno poskytování záloh na splněné pracovní jednotky členům. Členům pracovní skupiny, jež dosáhla lepších výsledků, měla být poskytnuta zvláštní odměna. V provozním řádu bylo upraveno i pořadí, v jakém mělo JZD použít rostlinných a živočišných výrobků ze společného hospodaření (1. splnění dodávek 2. do osivového a krmivového fondu 3. prodej na volném trhu 4. rozdělení mezi členy) a v jakém peněžního důchodu (1. pojistné, splátky úroků, daně 2. úhrada výrobních a správních nákladů 3. založení či doplnění fondů 4. rozdělení zbytku mezi členy podle pracovních jednotek). JZD mělo udržovat tyto fondy: 1. nedělitelný (investiční) fond, 2. osivový a krmivový fond, 3. sociální fond a 4. kulturní fond.

---

²⁹² Během roku mělo JZD členům na odpracované jednotky poskytovat zálohy.

3.8.5. Čechínská Potôň – IV. typ

V názvu tohoto provozního řádu, jež záhy nahradil provozní řád předchozí²⁹³, se již výslovně objevuje, že jde o JZD (resp. JRD) IV. typu. Kromě některých technických detailů, týkajících se organizace práce v JZD, jež byly ve své době považovány za velice významné²⁹⁴, se tento provozní řád lišil od předchozího zmíněním otázky splácení půdy, přidělené v rámci pozemkových reforem. JZD IV. typu mělo požádat Ministerstvo zemědělství, aby povinnost splácet přidělovou cenu za pozemky pozastavilo členům, kteří je sdružili ke společnému hospodaření v JZD. Pokud by člen po uplynutí určené lhůty z JZD vystoupil, povinnost splácet přidělenou půdu se mu obnovila.

V obou provozních řádech JZD IV. typu je zmíněn i boj proti vesnickým boháčům.

3.9. Přenos kompetence ÚRD na ministerstvo zemědělství

Definitivní změna v řízení, resp. vynětí JZD z kompetence ÚRD, nastala v říjnu 1950. Oběžníkem²⁹⁵, na základě dohody ministra vnitra, ministra zemědělství a předsedy ÚRD, byla přenesena (zákonem založená) kompetence ÚRD a jí podřízených orgánů na ministerstvo zemědělství a na zemědělské referáty KNV a ONV, přičemž bylo v oběžníku vymezeno, které úkoly náleží kterému stupni správy. Nezákonost takového postupu²⁹⁶ je očividná, takže tomuto aktu vytýká vady i Jaroslav Suchánek²⁹⁷. Takto byla odstraněna dvoukolejnost²⁹⁸ v řízení JZD, ovšem působnost ÚRD byla ministerstvem zemědělství a zemědělskými referáty KNV a ONV fakticky vykonávána už delší dobu²⁹⁹.

---

²⁹³ Viz výše. Oba provozní řády JZD IV. typu jsou si velice podobné.

²⁹⁴ Viz Fábry, V.: Právní úprava organizace práce v JZD. In: Právník 1952. s. 606.

²⁹⁵ Oběžník č. 1130/1950 Sb. ob. KNV z 21. října 1950. Oběžník je otištěn v edici VZNIK JZD 1950 jako dok. č. 43 na s. 146 an.

²⁹⁶ Tj. šlo o faktickou novelizaci zákona oběžníkem ministerstva zemědělství, Sbíрка oběžníků KNV navíc nebyla veřejně přístupná.

²⁹⁷ Suchánek, J.: Právní regulace združstevňování. s. 65 a 87.

²⁹⁸ Suchánek, J.: Právní regulace združstevňování. s. 65.

²⁹⁹ Soukup, L.: Kolektivizace zemědělství v ČSR. s. 463.

Krátce poté byl vydán navazující oběžník, *Zakládání a péče o JZD – pokyn č. 2 pro činnost oddělení pro výstavbu JZD*³⁰⁰. V tomto oběžníku bylo určeno, jak mají výkonné orgány národních výborů postupovat při vyřizování organizačních záležitostí JZD, zejm. při zakládání JZD. Důležité otázky (schválení přípravného výboru, schválení ustavení JZD) měly být projednány v radě ONV, popř. KNV. V oběžníku byl vymezen okruh otázek, které byly výkonné orgány ONV povinny při rozhodování o schválení přípravného výboru³⁰¹ a o schválení ustavení JZD přezkoumávat. V rámci péče o řádnou organizaci ustavených JZD měly tyto orgány dbát také o to, „*aby JZD měla dostatečnou členskou základnu a aby do JZD byla získána většina drobných a středních rolníků v obci a aby za členy JZD nebyli přijímáni vesničtí boháči*“ (zvýrazněno mnou). Výkonné orgány ONV měly konečně dohlížet na veškerou činnost JZD. Podle Jaroslava Suchánka se národní výbory tímto staly *komplexními orgány pro státní řízení JZD*³⁰².

Dalším oběžníkem³⁰³ z 3. června 1951 byl zjednodušen postup schvalování přípravných výborů a ustavených JZD okresními a krajskými zemědělskými referáty NV.

4. Od začátku roku 1951 do vydání nových vzorových stanov

4.1. Společná živočišná výroba

Na zasedání ÚV KSČ³⁰⁴ v únoru 1951 byl vyhlášen požadavek zespolečenštění i živočišné výroby, měla vznikat zejména JZD III. a IV. typu. Dosavadní JZD měla být upevňována, *převáděna* na vyšší typy a zároveň měla být rozšiřována společná živočišná výroba. Zakládána měla být i JZD nová. Zdůrazněna byla i potřeba odměňovat práci v JZD podle pracovních norem a pracovních jednotek. Tomuto

---

³⁰⁰ Oběžník č. 1156/1950 Sb. ob. KNV ze dne 27. října 1950. Je otištěn rovněž ve výše uvedené edici, s. 149 an.

³⁰¹ Při schvalování přípravného výboru JZD mělo být přezkoumáno také to, zda osoby navržené do přípravného výboru se mohou stát členy JZD.

³⁰² Suchánek, J.: Právní regulace. s. 214.

³⁰³ Oběžník č. 567/1951 Sb. ob.

³⁰⁴ Podle: Fábry, V.: Zemědělsko-družstevní právo. ČSAV, Praha 1956. s. 72-76.

zasedání předcházelo usnesení vlády ze 7. listopadu předchozího roku, týkající se pomoci státu při výstavbě společných stájí JZD.

4.2. Státní správa

Koncem roku 1951 byla změněna³⁰⁵ podoba zemědělských referátů NV, byly zrušeny komise pro zemědělskou výrobu a výkup, místo nichž byli na obecní úrovni ustanoveni tajemníci MNV.

V roce 1952 byl změněn systém výkupu zemědělských výrobků. Bylo vytvořeno ministerstvo výkupu³⁰⁶, které svou činnost vykonávalo prostřednictvím krajských a okresních plnomocníků výkupu, kteří byli zcela nezávislí na národních výborech³⁰⁷. Novými předpisy byl upraven i vlastní výkup³⁰⁸. Výši povinných dodávek stanovoval okresní plnomocník výkupu³⁰⁹, rozdílný režim platil pro dodávkovou povinnost JZD (a drobných a středních zemědělců) a tzv. vesnických boháčů³¹⁰.

4.3. Akce kulak³¹¹

V roce 1951 byla zahájena etapa nejtvrdí represe vůči tzv. vesnickým boháčům. Bezprostředním podnětem byl tzv. babický případ³¹². Na základě směrnice ministrů národní bezpečnosti, vnitra a spravedlnosti *o úpravě poměrů rodinných příslušníků odsouzených vesnických boháčů*³¹³ z 22. října 1951 byli rodinní příslušníci „vesnických boháčů“, odsouzených národním výborem nebo soudem mj. k trestu propadnutí jmění, vystěhováváni z místa svého bydliště. Místo jejich nového, nuceného pobytu určovalo

---

³⁰⁵ Srv. vl. nařízení z 11. prosince č. 119/1951 Sb. o tajemnicích místních národních výborů. Fábry, V.: Zemědělsko-družstevní právo. s. 73.

³⁰⁶ Vl. nařízením č. 18/1952 Sb. z 27. května t. r.

³⁰⁷ Viz § 5 uvedeného nařízení.

³⁰⁸ Zákonem č. 56/1952 Sb. o dodávkové povinnosti a o výkupu zemědělských výrobků z 30. října t. r. Zákon byl proveden vl. nařízením č. 114/1953 Sb.

³⁰⁹ Srv. § 7 zákona.

³¹⁰ Soukup, L.: Kolektivizace zemědělství v ČSR. s. 64-65.

³¹¹ K perzekuci větších zemědělců v první polovině 50. let 20. století existuje dosti obsáhlá literatura, zejm. knihy Karla Jecha Soumrak selského stavu 1945-1960 a Kolektivizace a vyhánění sedláků z půdy, dále např. sborník Akce „K“ z roku 2010, v němž je mj. obsažen seznam osob vysídlených v průběhu „Akce K“. Zajímavá je i dobová brožura Prokuratura v boji za socialistické zemědělství, jejíž obsah se převážně týká stíhání „vesnických boháčů“.

³¹² Blažek, Kubálek: Akce „Kulak“ - Přijetí, uplatňování a zrušení směrnice tří ministrů. s. 73. In: Blažek, Jech, Kubálek: Akce „K“. Praha, Pulchra 2010.

³¹³ Směrnice je otištěna v knize Karla Jecha Kolektivizace a vyhánění sedláků z půdy jako příloha č. 3.

ministerstvo národní bezpečnosti. Jako podklad tohoto opatření byl formálně používán zákon č. 125/1927 Sb. Na jaře 1952 bylo provádění „Akce K“ pozastaveno³¹⁴, koncem roku byla represe obnovena. Směrnice byla zrušena na začátku roku 1954³¹⁵.

4.4. Nové provozní řády

Na počátku roku 1952³¹⁶ vydalo ministerstvo zemědělství nové provozní řády JZD, jež nahradily provozní řády dosavadní. Pro JZD II. typu byl vydán *Řád společného obdělávání půdy JZD Čeřenice*³¹⁷, pro III. typ *Řád společného hospodaření JZD Příkazy*³¹⁸, pro JZD IV. typu pak *Řád společného hospodaření JZD Ředhošť*³¹⁹ a *Řád společného hospodaření JZD Přestavlky*³²⁰. Provozní řád JZD I. typu již vydán nebyl, protože, jak vysvětluje J. Suchánek, tento typ byl „fakticky překonán brzy po zahájení združsteňování našeho zemědělství“³²¹.

4.5. Usnesení strany a vlády o dalším upevnění a rozvoji JZD

Usnesení předsednictva ÚV KSČ a vlády z 26. května a 3. června 1952 o upevnění a dalším rozvoji JZD³²² vyslovilo zásadu, že „jedinou cestou k trvalému rozmachu zemědělství je cesta socialistické družstevní velkovýroby – cesta jednotných zemědělských družstev.“ Celé usnesení se neslo v duchu zásady o zostřujícím se třídním boji na vesnici, boji proti tzv. vesnickým boháčům³²³. Znovu bylo zdůrazněno, že tito třídní nepřátelé do JZD nepatří, ti kteří již do JZD vstoupili, měli být vyloučení, přičemž půda jim měla být oddělena tak, aby nebylo poškozeno společné hospodaření JZD. Výslovně se ukládalo, nezajišťoval-li vesnický boháč řádné obdělání půdy, přidělit tuto

---

³¹⁴ Blažek, Kubálek: Akce „Kulak“ - Přijetí, uplatňování a zrušení směrnice tří ministrů. s. 89 an.

³¹⁵ Tamtéž s. 136.

³¹⁶ Suchánek, J.: Vznik koncepce JZD. s. 82.

³¹⁷ Řád společného obdělávání půdy : 2. typ : JZD Čeřenice. Praha, Brázda, 1952. 13, [1] s.

³¹⁸ Řád společného hospodaření : 3. typ : JZD Příkazy. Praha, Brázda, 1952. 22, [1] s.

³¹⁹ Řád společného hospodaření : 4. typ : JZD Ředhošť. Praha, Brázda, 1952. 22, [1] s.

³²⁰ Řád společného hospodaření : 4. typ : JZD Přestavlky. Praha, Brázda, 1952. 22, [1] s.

³²¹ Suchánek, Vznik koncepce JZD. s. 82.

³²² Usnesení vyšlo v částce č. 72/1952 Ú. l.

³²³ V usnesení se uvádělo, že pro rozpoznání vesnického boháče není výměra půdy jediným znakem, rozhodujícím znakem je vždy vykořisťování. Vesnickým boháčem byl podle usnesení i ten zemědělec, jenž, máje menší výměru půdy, současně provozoval hostinec, živnost apod., „i když dnes třeba tuto živnost soukromě neprovozuje.“

JZD po povinného pachtu podle zákona č. 55/1947 Sb. Zároveň nesmělo být připuštěno, aby vesnický boháč v JZD pracoval jako námezdní síla³²⁴.

K upevnění JZD mělo být použito sovětských zkušeností, cílem mělo být zavedení společné rostlinné i živočišné výroby ve všech JZD, práce měla být vykonávána v *stálých pracovních skupinách*, odměňování práce mělo být založeno na systému pracovních jednotek. Velikost záhumenku neměla přesahovat výměru 0,5 ha; záhumenek mohl být podle usnesení přidělen i členům JZD, kteří do něj nevnegli žádnou půdu, a to z půdy, získané JZD např. jako půdu spekulanti. Zakládána měla být i nová JZD, jež měla od počátku směřovat k společnému hospodaření.

Toto usnesení bylo v padesátých letech pokládáno za jeden z ústředních právních předpisů tzv. zemědělsko-družstevního práva³²⁵. V usnesení se pravidelně opakuje formulace: „*Ukládá se ministerstvu zemědělství, krajským, okresním a místním národním výborům a doporučuje se jednotným zemědělským družstvům...*“ Tento způsob ukládání povinností byl označován za jeden z charakteristických znaků zemědělsko-družstevního práva³²⁶.

K provedení tohoto usnesení vydalo ministerstvo zemědělství v roce 1952 několik předpisů, upravujících vnitřní vztahy JZD: *vzorové normy pro rostlinnou a živočišnou výrobu v JZD, zásady odměňování a doplňkových odměn v JZD a zásady pro odměňování vedoucích pracovníků v JZD a konečně vzor prozatímního domácího řádu a úkoly, práva a povinnosti odpovědných funkcionářů*³²⁷.

4.6. Vzorové stanovy 1953

Nové vzorové stanovy byly přijaty 15. února 1953 I. celostátním sjezdem jednotných zemědělských družstev a 17. února t. r. schváleny usnesením vlády. Vyhlášeny byly ministrem zemědělství v částce 40/1953 Ú. 1. Těmito vzorovými

---

³²⁴ Pro charakteristiku pojetí tehdejší represe proti tzv. vesnickým boháčům je příznačná pasáž usnesení, ve které předsednictvo ÚV KSČ ukládá nižším stranickým organizacím mj. „*rozhodně se vypořádat s nepřátelskými a škůdcovskými teoriemi o tom, že jsou různí, a také „dobří“ vesničtí boháči.*“

³²⁵ Např. Zemědělství: Sborník právních předpisů, sv. 1. Praha, Orbis 1955. s. 140 an.

³²⁶ Fábry, V.: Zemědělsko-družstevní právo. ČSAV 1956. s. 40 an.

³²⁷ Suchánek, J.: Právní regulace združstevňování československého zemědělství. Praha, Academia 1977. s. 68.

stanovami byly nahrazeny vzorové stanovy z roku 1949 a provozní řády JZD III. a IV. typu³²⁸.

Závěr

Pro právní úpravu jednotných zemědělských družstev je v období od přijetí zákona o JZD do roku 1953 charakteristický přesun jejího těžiště do právních předpisů nižší právní síly³²⁹, či dokonce do interních normativních aktů. Vlastní zákon o JZD je v porovnání se starým družstevním zákonem doslova prázdný, úprava vnitřních poměrů JZD je obsažena až ve „vzorových“ stanovách a jednacím řádu JZD, vydaných ÚRD. Tyto předpisy se obsahově ještě podobají dosavadním, neupravují ještě sdružení půdy a společné hospodaření na ní. Pro tento účel jsou ministerstvem zemědělství v roce 1950 vydány „jako vzor“ provozní řády, tentokrát již zcela bezformálně, jako brožury, kterým je ovšem přisuzován charakter právních předpisů. Přesun kompetence ÚRD vůči JZD, mající zákonný základ³³⁰, na ministerstvo zemědělství a národní výbory, faktická novelizace zákona, je proveden oběžníkem, určeným KNV, přičemž tento oběžník není veřejně přístupný. Protiústavnost „Akce K“, zahájené v roce 1951 na základě tajné směrnice tří ministrů, je zcela zjevná.

Zároveň, „v opačném směru“, jsou vůči zemědělcům v souvislosti s JZD vyhlášovány stále větší kolektivizační požadavky, od „vyšších forem v zemědělské výrobě“ přes společné obdělávání půdy k společné rostlinné i živočišné výrobě, od odměňování podle vložené výměry půdy k odměňování toliko podle odpracovaných pracovních jednotek.

Stejně je postupně zostřován postup proti tzv. vesnickým boháčům, kulakům. Vzorové stanovy z roku 1949 ještě s členstvím bohatších zemědělců JZD počítají, pouze

---

³²⁸ Fábry, V.: Zemědělsko-družstevní právo. ČSAV 1956. s. 84.

³²⁹ Tento trend je v praxi ministerstva zemědělství patrný již v době poválečné, např. *Prozatímní stanovy ZVD* obsahují i materii, náležející obsahově do předpisu vyšší právní síly. J. Suchánek odůvodňuje takový postup ministerstva zemědělství takto: „Nelze ovšem nevidět, že tehdejší třídně-politická situace v republice nedovolila volit jiný postup, jestliže vůbec se chtělo začít stavět družstevnictví na nové, spravedlivější zásady, aby mohlo plnit i úkoly národní a demokratické revoluce.“ Suchánek, J.: Vznik koncepce JZD. s. 44.

³³⁰ V zákonech č. 187/1948 Sb. a č. 69/1949 Sb.

ve vedení JZD mají mít malí a střední zemědělci nejméně 4/5 většinu. Na IX. sjezdu KSČ se již hovoří o *izolaci vesnických boháčů*, na zasedání ÚV KSČ v únoru 1950 je již vyhlášeno, že vesnický boháč do JZD nepatří³³¹. Současně začíná zesilovat trestní represe vůči „vesnickým boháčům“, na konci roku 1951 začíná tzv. Akce Kulak.

Postupně v tomto období v projevech stranických činitelů ubývá odkazů na tradice československého zemědělského družstevnictví a na potřebu jeho sjednocení, „ubývá Kampelíka“ (Rudolf Slánský jej ve svém projevu na zasedání ÚV KSČ v únoru 1950 ještě zmiňuje.) a přibývá odkazů na využívání sovětských zkušeností. Tato cesta využívání sovětských zkušeností je označena za jediné správnou.

V sledovaném období je činnost státních a stranických orgánů pravidelně v zásadním rozporu s tehdy platnou právní úpravou, např. zákon o JZD a vzorové stanovy jsou *záhy překonány*, zákonem stanovená kompetence ÚRD je převedena oběžníkem ministerstva zemědělství, přípravné výbory JZD jsou fakticky navrhovány a schvalovány orgány KSČ atp³³². Příznačné je, že po celou dobu probíhající kolektivizace zůstává účinným a platným i § 159 Ústavy 9. května, zaručující zemědělcům soukromé vlastnictví půdy až do výměry 50 hektarů.

---

³³¹ Rudolf Slánský mluví v té souvislosti o *upírech pracujících rolníků* a o *čištění JZD* od nich. Slánský, R.: JZD a úkoly strany na vesnici. s. 5 a 14.

³³² Ponechávám stranou rozličné formy trestní a jiné mocenskopoliticky motivované represe, kde je tento nesoulad nejvýraznější.

Prameny

Družstevní organizace jarních prací JZD v Měrotíně. Praha : Brázda, 1950.

HOFFMANNOVÁ, J., KAĎOREK, R. (ed.). *Hradecký program na stránkách denního tisku*. Praha : SÚA, 1988.

Hradecký program. Praha : Ministerstvo zemědělství, 1947. 30 s.

Jednotné roľnícke družstvo v Čečínskej Potôni hospodári podľa prevádzkového poriadku 4. typu. Bratislava : Oráč, 1950.

Jednotné zemědělské družstvo : (Zákon, prováděcí nařízení, stanovy a jednací řád). Praha : Brázda, 1949.

Prokuratura v boji za socialistické zemědělství. Praha : Generální prokuratura, 1955.

Protokol IX. řádného sjezdu Komunistické strany Československa. Praha : ÚV KSČ, 1949.

Provozní řády jednotných zemědělských družstev na Velehradě a ve Veleni. Praha : Brázda, 1950.

Prozatímní stanovy zemědělského výrobního družstva. Praha : Ministerstvo zemědělství, 1945.

PŠENIČKOVÁ, J. (ed.). *Zemědělské družstevnictví : Kolektivizace zemědělství : Podmínky pro vznik JZD 1946*. Praha : SÚA, 2004.

PŠENIČKOVÁ, J. (ed.). *Zemědělské družstevnictví : Kolektivizace zemědělství : Podmínky pro vznik JZD 1947*. Praha : NA, 2005.

PŠENIČKOVÁ, J., JUNĚCOVÁ, J. (ed.). *Zemědělské družstevnictví : Kolektivizace zemědělství : Vznik JZD 1948-1949*. Praha : SÚA, 1995.

PŠENIČKOVÁ, J. (ed.). *Zemědělské družstevnictví : Kolektivizace zemědělství : Vznik JZD 1950*. Praha : SÚA, 1998.

PŠENIČKOVÁ, J. (ed.). *Zemědělské družstevnictví : Kolektivizace zemědělství : Vznik JZD 1951*. Praha : SÚA, 1999.

PŠENIČKOVÁ, J. (ed.). *Zemědělské družstevnictví : Kolektivizace zemědělství : Vznik JZD 1952*. Praha : SÚA, 2000.

Sbírka zákonů a nařízení republiky Československé.

Úřední list republiky Československé, I. díl nařizovací.

Úřední list republiky Československé, II. díl oznamovací.

Zemědělství : sborník právních předpisů, svazek I. Praha : Orbis, 1955.

Při tvorbě diplomové práce jsem použil těchto elektronických zdrojů:

<http://www.psp.cz/sqw/hp.sqw?k=82> (Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna, 14. května 2012)

<http://aplikace.mvcr.cz/archiv2008/sbirka/> (Stejnopisy zákonů a mezinárodních smluv od roku 1945 do současnosti, 14. května 2012)

<http://archiv.ucl.cas.cz/> (Digitální archiv časopisů ÚČL AV ČR, 14. května 2012)

Použitá literatura

ANTOŠ, Zdeněk. K návaznosti předsocialistických a socialistických forem zemědělského družstevnictví v českých zemích. In *Československé zemědělství očima historiků*. Praha : Ústav dějin socialismu, 1968.

BLAŽEK, JECH, KUBÁLEK. *Akce "K" : Vyhánění sedláků a jejich rodin z usedlostí v padesátých letech. Studie, seznamy a dokumenty.* Praha : Pulchra, 2010.

BLAŽEK, Petr, KUBÁLEK, Michal. Akce „Kulak“. Přijetí, uplatňování a zrušení směrnice tří ministrů. In BLAŽEK, JECH, KUBÁLEK. *Akce "K" : Vyhánění sedláků a jejich rodin z usedlostí v padesátých letech. Studie, seznamy a dokumenty.* Praha : Pulchra, 2010, s. 61-150.

BUREŠOVÁ, Jana. Politický a institucionální rámec kolektivizace zemědělství v Československu se zaměřením na historická východiska. In BLAŽEK, JECH, KUBÁLEK. *Akce "K" : Vyhánění sedláků a jejich rodin z usedlostí v padesátých letech. Studie, seznamy a dokumenty.* Praha : Pulchra, 2010, s. 17-60.

FÁBRY, Valer. Právní úprava organizace práce v JZD. *Právník.* 1952, s. 605 – 618.

FÁBRY, Valér. Zemědělskodružstevní právo. 1. vyd. Praha : SPN, 1954.

FÁBRY, Valér. Zemědělsko-družstevní právo. 1. vyd. Praha : ČSAV, 1956.

FEIERABEND, Ladislav Karel. Zemědělské družstevnictví v Československu do roku 1952. 1. vyd. Volary : Stehlík, 2007.

GOTTWALD, Klement. Kupředu, zpátky ni krok! 1. vyd. Praha : Orbis, 1948.

HOJDAR, Josef, TEPLÝ. Vesnické družstvo. Praha : Ministerstvo zemědělství, 1948.

JECH, Karel. Kolektivizace a vyhánění sedláků z půdy. 1. vyd. Praha : Vyšehrad, 2008.

JECH, Karel. Soumrak selského stavu 1945-1960. 1. vyd. Praha : Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2001.

KAPLAN, Karel. Až k vítězství Hradeckého programu. Havlíčkův Brod : Východočeské nakladatelství, 1962.

KAŠPÁREK, Zbyněk. *Politická a právní příprava kolektivizace zemědělství v ČSR v letech 1945 – 1949*. Praha, 2008. 63 s. Diplomová práce. Univerzita Karlova, Právnická fakulta, Katedra právních dějin. Vedoucí práce Ladislav Soukup.

KNAPP, Viktor. Zemědělské smlouvy. *Právník*. 1949, s. 60 – 69.

KOLEKTIV. Dějiny KSČ. 1. vyd. Praha : SNPL, 1961.

KRAUS, Otakar. Socialismus a družstva. Praha : ÚRD, 1949.

KŘEPELKA, Karel. Základy Československého družstevního práva. 1. vyd. Brno : Právník, 1947.

KUKLÍK, Jan et al. Vývoj československého práva 1945-1989. 1. vyd. Praha : Linde, 2009. s. 80 – 87, 129 – 135, 196 – 217, 541 – 544, 625 – 634.

KUNC, Pavel. Jednotná zemědělská družstva. *Právník*. 1950, s. 219-230.

LACINA, Vlastislav. Změna koncepce zemědělské politiky v roce 1948. In *Československé zemědělství očima historiků*. Praha : Ústav dějin socialismu, 1968.

SLÁNSKÝ, Rudolf. Jednotná zemědělská družstva a úkoly strany na vesnici. Praha : ÚV KSČ, 1950.

SOUKUP, Ladislav. Kolektivizace zemědělství v ČSR – právní a protiprávní povaha. In *Vývoj práva v Československu v letech 1945-1989*. Praha : Karolinum 2004. s. 457 – 471.

SUCHÁNEK, Jaroslav. Vznik koncepce JZD. Praha : Academia, 1972.

SUCHÁNEK, Jaroslav. Právní regulace združstevňování československého zemědělství. 1. vyd. Praha : ACADEMIA, 1977.

VÁCLAVŮ, Antonín. K linii zemědělské politiky přijaté na zasedání ÚV KSČ v listopadu 1948. In *Československé zemědělství očima historiků*. Praha : Ústav dějin socialismu, 1968.

VÁCLAVŮ, Antonín. Ke sporům o zemědělské družstevnictví a kolektivizaci v Československu. Praha : VŠE, 1999.

VOLAVKA, Antonín. Vesnický boháč : nepřítel drobných a středních rolníků. Praha : Brázda, 1951.

FORMATION OF UNIFORM AGRICULTURAL COOPERATIVES AND THEIR LEGAL REGULATION

The purpose of my thesis is to analyse the legal and political basis of the formation of uniform agricultural cooperatives, with an emphasis on years 1948 – 1950. The thesis consists of four chapters.

Chapter One describes some legal and political documents connected with agricultural co-operation prior to the coup d'état in February 1948. It is subdivided into six subchapters. Two main subchapters concentrate on two important legal drafts, published by the Ministry of Agriculture, drafts of six agricultural and the Programme of Hradec Králové.

Chapter Two is subdivided into ten subchapters. It focuses on the period from the coup d'état in 1948 to the enactment of the law on the uniform agricultural cooperatives in February 1949. The aim of this chapter is to summarize political and legal activities connected with preparations of the law on the uniform agricultural cooperatives, following the proclamation the Resolution on the situation in the Communist Party of Yugoslavia by the Informbiro in June 1948. Remaining subchapters deal with legal changes in the agricultural sphere, implemented in this period: foundation of the Central Council of Co-operatives, forced purchase of agricultural products, state administration of agriculture and in the end the control of the agricultural machinery.

Chapter Three consists of nine subchapters. The first four subchapters analyze the law on the uniform agricultural cooperatives („UAC“), the regulation to apply the law on the UAC, the Model Bylaws of the UAC and the rules of order of the UAC respectively. Subchapter Five describes the real procedure of creation of the individual UAC. Next subchapters deal with two sessions of bodies of the Communist Party of Czechoslovakia (KSČ). Subchapter Eight describes five working orders of the UACs, published by the Ministry of Agriculture in 1950. The last subchapter analyses the transfer of the competence from the Central Council of Cooperatives to the Ministry of Agriculture

and the National Committees. The transfer of the law-based competence was carried out by a circular issued by the Ministry of Agriculture.

Chapter Four summarizes the main legal and political events, connected with UACs, in the period from 1951 to enacting of new Model Bylaws of the UAC in 1953.

The crux of this thesis is situated in the Chapters Two and Three. Typical sign of this period was wide violation of law by partial and state authorities. The most important rules was mostly included in internal and delegated legislation during this period.

Klíčová slova: kolektivizace – collectivization, jednotná zemědělská družstva – uniform agricultural cooperatives